

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІОТЕХНОЛОГІЙ ТА АКВАКУЛЬТУРИ
КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

к. с.-г. н., доцент

_____ Тетяна ПУШКАР

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
освітньої програми «Технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва»
за спеціальністю 204 Технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва

ТЕХНОЛОГІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ТРЕНІНГУ КОНЕЙ РИСИСТИХ ПОРІД В УМОВАХ ФІЛІЇ "ОДЕСЬКИЙ ІПОДРОМ" ДП "КОНЯРСТВО УКРАЇНИ"

Науковий керівник: к. с.-г. н., доцент
кафедри технології виробництва і переробки
продукції тваринництва

Світлана КОСЕНКО _____

Рецензент:

Виконав здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
денної форми навчання
освітньо-професійна програма «Технологія
виробництва і переробки продукції тваринництва»
спеціальність 204 Технологія виробництва і
переробки продукції тваринництва
Катерина ГЕРАСІЧКІНА

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота
містить результати власних досліджень.
Використання ідей і текстів інших авторів
має посилання на відповідне джерело.*

_____ Катерина ГЕРАСІЧКІНА

ОДЕСА – 2025

ЗМІСТ

Реферат	4
Вступ	5
РОЗДІЛ 1. Огляд літератури	8
1.1. Історичні передумови виникнення рисистих порід коней	8
1.2. Загальна характеристика орловської рисистої породи	10
1.3. Загальна характеристика української рисистої породи	15
1.4. Фактори, які формують робочу продуктивність коней рисистих порід	20
Висновок з огляду літератури	22
РОЗДІЛ 2. Матеріал, умови і методика виконання роботи	24
2.1. Місце та об'єкт досліджень	24
2.2. Методика виконання роботи	27
РОЗДІЛ 3. Розрахунково-технологічна частина	30
3.1. Сучасний стан поголів'я коней рисистих порід в суб'єктах племінної справи України та основні селекційні показники.	30
3.1.1. Орловська рисиста порода	30
3.1.2. Українська рисиста порода	40
3.2. Технологія утримання та годівлі коней рисистих порід в умовах Одеського іподрому	45
3.3. Практичні прийоми індивідуального тренінгу та підготовки рисаків до виступів на приз	52
3.4. Динаміка призової продуктивності та ефективність випробувань коней рисистих порід на Одеському іподромі	62
Висновки	70
Пропозиції	71
Список літератури	72

РЕФЕРАТ

випускної роботи магістра спеціальності 204 - «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва» навчально-наукового інституту біотехнологій та аквакультури Герасічкіної К. на тему: «Технологія удосконалення практичних прийомів тренінгу коней рисистих порід в умовах філії "Одеський іподром" ДП "Конярство України"»

Випускна робота складається з 75 сторінок друкованого тексту, містить в собі 24 таблиці та 8 рисунків; для її написання було вивчено та оброблено 35 літературних джерел.

Метою роботи було вивчення та аналіз походження коней рисистих порід, які мають найкращі показники роботоздатності, а також розробка методів удосконалення існуючої технології тренувальних робіт рисаків і підготовки їх до випробувань в умовах філії "Одеський іподром" ДП "Конярство України".

В результаті проведених досліджень встановлено, що краще потомство орловської рисистої породи отримано від жеребців Уклон (Кабул-Українка), Абатур (Біполяр-Арабіка), Афоризм (Фагот-Арабіка), Фортепіано (Приказ-Феба). Кращі показники жвавості серед коней української рисистої породи належать потомкам жеребців Порядок (Джилл'С Краун-Пасія), Графік (Камін-Горянка) а також французького плідника Montpellier.

Практичні прийоми тренінгу, які застосовують до коней рисистих порід на Одеському іподромі, сприяють підвищенню жвавості для представників обох порід, за умови індивідуального розрахунку навантажень залежно від іку, породи та статі. Завдяки цим прийомам зросла кількість рекордів іподрому за останні 10 років. Для коней української рисистої породи вона в 1,7 разів більша, ніж серед коней орловської рисистої породи. Найбільша кількість рекордів орловської рисистої породи належить коням Лозівського, української рисистої - Дібрівського кінного заводу.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Умовне позначення, скорочення	Розшифровка
вор	вороний
гол	голів
гн	гнідий
ДП	державне підприємство
жер	жеребець
к.з.	кінний завод
коб	кобила
пр. вл.	приватний власник
ПСП	приватне сільськогосподарське підприємство
руд	рудий
с	секунда
ТОВ	товариство з обмеженою відповідальністю
хв	хвилина

ВСТУП

Конярство та кіннозаводство у розвинених країнах світу становлять одну з високорентабельних галузей аграрного комплексу, поєднуючи виробничі, рекреаційні та соціально-економічні функції. Протягом останніх десятиріч відбувається стабільний ріст зацікавленості молоді кінноспортивними змаганнями, а використання коней у рекреаційних та соціокультурних практиках набуває значення як елемент сімейного та громадського дозвілля. Економічна ефективність галузі формується за рахунок надходжень від спортивних лотерей (тоталізаторів), призових фондів кінноспортивних заходів, а також від реалізації племінного молодняку на спеціалізованих аукціонах.

Глобальна індустрія конярства характеризується розгалуженою структурою, що включає кіннозаводські господарства, іподроми, спортивні та туристичні комплекси, клуби та сервісні підприємства. Наприклад, у Німеччині понад 1 млн осіб є членами кінно-спортивних організацій; у США товариство аматорів американського рисака налічує понад 40 тис. учасників; у Великобританії галузь конярства забезпечує зайнятість понад 100 тис. осіб — за наявності 59 ліцензованих іподромів та іподромної діяльності, яка щорічно генерує до 3 млрд фунтів стерлінгів доходу.

На світовому тлі важливе місце займає Китай — країна, де утримується близько 9 млн голів коней різних порід, діє понад 900 кінних клубів; за оцінками експертів, темпи зростання продукції кінного сектору на китайському ринку можуть перевищувати 30 %, а загальна вартість товарів та послуг цієї галузі може сягати 16 млрд дол. США на рік; нове покоління китайських кіннотників активно претендує на лідерство на міжнародній арені.

В Україні ситуація має значно скромніші масштаби. За даними на 1 травня 2024 р., в Єдиному державному реєстрі ідентифікованих коней зареєстровано 19 420–19 541 тварин [24]. Державне підприємство Конярство України об'єднує 10 кінних заводів, 3 племінних центри й 1 іподром — із загальним поголів'ям близько 1 717 коней; при цьому частина підприємств (4 заводи з 561 конем) втрачена через окупацію.

Крім того, за станом на 2025 рік в Україні налічується близько 112 закладів для кінного спорту (кінні клуби, іподроми, майданчики) та приблизно 115 кінних клубів [23]. У територіальному співвідношенні з європейськими країнами ця інфраструктури має суттєво менші масштаби та вказує на нагальну потребу в стратегічному реформуванні галузі — шляхом оновлення племінних практик, інвестицій у розведення та утримання коней, розбудови сучасних кінних господарств, промоції кінного спорту та створення сталих бізнес-моделей, що дозволять підвищити конкурентоспроможність українського конярства на міжнародному рівні.

Актуальність теми. У формуванні породного різноманіття коней важливу роль відіграють економічні умови держави: вищий рівень економічного розвитку країни сприяє орієнтації кінського ринку на спортивні дисципліни та активні форми дозвілля населення. Швидкоалюрні породи коней у минулому столітті характеризувалися вузькою спеціалізацією використання, що забезпечило значні успіхи у їх селекції. Завдяки своєчасному спрямуванню на спортивно-рекреаційні цілі, рисисті перегони на іподромах у Франції, Італії, Швеції, Австралії та США швидко перетворилися на багатомільярдну індустрію іподромних видів спорту. Застосування електронних мереж та тоталізаторів сприяло комерціалізації цього виду спорту, забезпечивши зайнятість сотень тисяч професійних працівників у сфері конярства.

У зв'язку з цим, актуальним є систематичний моніторинг сучасного стану рисистого кіннозаводства та проблем, пов'язаних з етапами його технології з метою підвищення ефективності та приведення до рівня провідних європейських країн.

Метою роботи було вивчення та аналіз походження коней рисистих порід, які мають найкращі показники роботоздатності, а також розробка методів удосконалення існуючої технології тренувальних робіт рисаків і підготовки їх до випробувань в умовах філії "Одеський іподром" ДП "Конярство України".

Для досягнення цієї мети було поставлено наступні задачі:

- аналіз генеалогічної структури орловської та української рисистих порід коней в суб`єктах племінної справи України;
- вивчення умов годівлі та утримання коней рисистих порід на іподромі;
- дослідження існуючої технології тренінгу коней рисистих порід та розробка шляхів їх удосконалення;
- розрахунок економічної ефективності галузі рисистого конярства в умовах філії "Одеський іподром" ДП "Конярство України".

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Історичні передумови виникнення рисистих порід коней

Перші записи про змагання упряжних коней відносяться до давнини. Ассирійські царі в 1500 році до н. е. утримували власні стайні, а професійні тренери коней готували їх для змагань у колісницях, які спочатку використовувалися на війні, але незабаром перетворилися на знаряддя видовищного виду спорту. Спочатку перегони проводились на двоколісних колісницях, а вже у VII столітті до н. е., з запровадженням Олімпійських ігор, стали проводитись на чотириколісних. Для змагань використовували коней місцевих порід, поліпшених аргамаками з Малої Азії та Північної Африки [16].

Перегони на колісницях набули великої популярності як вид спорту після їх запровадження у Римській імперії. На той час вже велись публічні записи родоводів коней; на похованнях видатних коней встановлювали пам'ятники, які містили їхні рекорди: наприклад, один з них мав 1300 перемог, 88 других і 37 третіх місць. Ідеальне місце для перегонів на колісницях було обрано між Палатинським і Авентинським пагорбами, де був побудований Великий цирк. До IV століття н. е. постійні трибуни цього іподрому вміщали 200000 глядачів. Якщо в Греції перегони на колісницях були розвагою багатих людей, то в Римі в цьому виді спорту брали участь всі бажаючі: вони поділялися на команди, які відрізнялися за кольорами: білий, червоний, синій і зелений. За правління Августа (27–14 рр. н. е.) в день проводилося 12 заїздів; за правління Флавія (69–96 рр. н. е.) їх кількість зросла до 100: від світанку до заходу сонця, при цьому тривалість заїздів була скорочена для більшої кількості глядачів. У цьому виді спорту існували професійні судді, стартові майданчики, судові спори, звинувачення в застосуванні допінгу до коней, широке поширення азартних ігор (глядачі носили кольори своїх улюблених команд) і надзвичайна популярність [34].

З часом колісниця зникла як військовий транспортний засіб, а з падінням Риму в IV столітті припинилися і перегони на колісницях. Сучасні змагання упряжних коней почали розвиватися лише на початку XIX століття.

Дуже важливим поштовхом до виникнення сучасних рисистих змагань були змагання найшвидших коней на кінному ярмарку в Валкенбурзі (Голландія) у 1554 році. Кількість учасників цих змагань становила майже 3000. Згодом у Сустдейці у 1777 році відбулися найвідоміші змагання упряжних коней в Голандії - "Золотий батіг". В той же час графом О.Г. Орловим була розпочата робота з виведення нової упряжної породи - орловського рисака, вихідним матеріалом для якої слугувала в тому числі і голандська упряжна порода.

В Англії популярність отримали змагання норфолкських рисаків. Ця порода також виникла близько 1750 року і напочатку використовувалась для швидкісного пересування, але з виникненням автомобільного транспорту її почали випробовувати на жвавість, тобто проходження риссю заданої дистанції за певний час [33].

У Сполучених Штатах рисисті перегони почали проводити на початку XIX сторіччя. У 1806 році рисак по кличці Янки пробіг дистанцію довжиною 1 міля (1608 м) по треку в Гарлемі, штат Нью-Йорк, за 2 хв. 59 сек. Цей рекорд був поліпшений до 2 хв. 48 сек. у 1810 році безіменним рисистим мерином з Бостона на треку в Хантінг-парку у Філадельфії. До середини століття перегони в упряжці також процвітали на ярмарках графств у Сполучених Штатах і сільськогосподарських ярмарках у східній і центральній Канаді [35].

Змагання рисистих коней швидко поширилися, з'явившись у Франції в 1836 році. В Італії перегони в упряжках з'явилися ще в 1808 році, але поява французьких рисаків зробила їх набагато популярнішими, як і в Бельгії та Голландії. У Швеції перегони в упряжці з'явилися в 1880-х роках, а в Австрії та Німеччині – наприкінці століття. Тільки у Великій Британії вони не прижилися. Також американські рисаки були завезені до Австралії та Нової Зеландії, але справжня популярність там прийшла до них тільки у XX столітті.

У 1940 році на іподромі Рузвельта в Нью-Йорку вперше був офіційно запроваджений тоталізатор, а у 1946 році на цьому ж іподромі були введені в експлуатацію мобільні стартові ворота (пара висувних металевих крил,

встановлених на задній частині автомобіля, які повільно рушають з місця, забезпечуючи коням рівномірний розбіг, а потім прискорюються і йдуть з траси). Це зробило рисистий спорт більш популярним. За чверть століття після 1948 року відвідуваність майже потроїлася; доходи штату збільшилися майже у вісім разів; призові фонди – майже в десять разів; кількість коней, що брали участь у змаганнях, збільшилася в чотири рази; а членство в Асоціації рисистих перегонів США, заснованої у 1938 році, зросла майже в п'ять разів [33,35].

Перегони упряжних коней набули значного поширення в Новій Зеландії та Австралії, Франції, Італії, Швеції, Австрії та Росії. Іподроми Рузвельта і Йонкерс в Нью-Йорку, а також Медоулендс в Нью-Джерсі стали домінуючими в цьому виді випробувань коней у США і Канаді; також до них наближалися іподроми Чикаго, Філадельфії і Лос-Анджелесу, а також Торонто і Монреалю. Поява Міжнародного рисистого забігу Рузвельта в 1959 році, Міжнародної серії перегонів в Йонкерсі в 1960-х роках і проведення Чемпіонату світу з драйвінгу в 1970 році сприяли розвитку міжнародних змагань.

1.2. Загальна характеристика орловської рисистої породи

Орловська рисиста порода коней вважається найдавнішою серед сучасних рисистих порід світу. Її формування розпочалося у 1776 році, коли граф О. Г. Орлов ініціював створення кінного заводу у Воронежській губернії. Відтоді основні роботи зі становлення орловського рисака були зосереджені на Хреновському кінному заводі, який згодом став ключовим осередком вітчизняного конярства [26].

Для створення породи застосовувався метод складного відтворювального схрещування особин найкращих верхових і упряжних порід — арабської, датської, голландської, чистокровної верхової, мекленбурзької, норфолькської та інших. Процес її формування супроводжувався ретельним добором і підбором племінних тварин, а також систематичним тренінгом і біговими випробуваннями [22].

Початковою основою для розгортання породоутворювального процесу став арабський жеребець Сметанка, якого О. Г. Орлов придбав у 1776 році. Сметанка залишив лише п'ятьох нащадків, одним з яких був сірий жеребець Полкан I, отриманий від буланої датської кобили. Він став провідним плідником Хреновського заводу та дав близько 100 голів приплоду, серед яких племінне використання отримали семеро його синів і двадцять одна донька [18]. Полкан I, як і інші арабо-датські помісі, не відзначався високою жвавистістю та розкутістю рухів. Водночас серед інших синів Сметанки важливу роль у становленні породи відіграв жеребець Фелькерзам I, який забезпечив формування високоякісного маточного поголів'я. Згодом у Хреновському кінному заводі було сформовано найбільш ефективну схему відтворного схрещування, що ґрунтувалася на поєднанні жеребців східного або напівсхідного походження з кобилами упряжного або східноупряжного типу. Вагомий внесок у формування орловської рисистої породи зробили кобили, отримані внаслідок схрещування східних жеребців із представницями мекленбурзької породи; саме вони становили основний фонд маточного поголів'я заводу.

У 1783 році з Голландії було імпортовано сім кобил і вороного жеребця, які вирізнялися якісними рухами на рисистому алюрі. Уже наступного року від цього поголів'я було отримано перший приплід, що продемонстрував високий рівень якості. Особливо виділявся серед молодняку сірий жеребець Барс I, який характеризувався значним зростом, гармонійною статуєю, легкістю та виразністю рухів, а також силою й жвавою рисою. У семирічному віці Барса I було введено до племінного використання на заводі Орлова, і вже через кілька поколінь практично всі рисисті коні мали у своєму походженні цього жеребця. Для Барса I підбирали кобил як спорідненого (арабо-датсько-голандського) походження, так і представниць чистокровної верхової, арабо-мекленбурзької та англійської родстерної порід. Найцінніше потомство було отримане саме від схрещування з арабо-мекленбурзькими кобилами, серед якого вирізнялися вороний Любезний I (1794 р.; мати — Гнідая) та сірий Лебідь I (1804 р.; мати —

Невинна). Сучасні орловські рисаки походять від них за прямою чоловічою лінією [6].

У 1811–1831 роках управління Хреновським кінним заводом здійснював В. І. Шишкін, який завершив ключові етапи становлення породи. Серед його завдань були закріплення комплексу ознак, отриманих у результаті схрещування численних порід, вибракування малопридатних тварин, відбір найцінніших особин та визначення перспективних напрямів їх використання. В. І. Шишкін започаткував лінії Любезного І, Лебедя І та Кролика І, а також продовжив формування лінії Лебедя І через таких плідників, як Ловкий І, Лебідь ІІ, Полкан ІІІ, Чистяк ІІІ, Лебідь ІV та ін. У ХІХ столітті ключовими лінієутворювачами орловської породи стали Полкан ІІІ та Лебідь ІV. Успішне закріплення їхніх екстер'єрних та робочих якостей у потомстві сприяло консолідації породи та зміцненню авторитету В. І. Шишкіна серед фахівців конярської галузі [30].

У процесі роботи з лініями О. Г. Орлов уперше застосував метод інбридингу, який у подальшому був цілеспрямовано й ефективно використаний В. І. Шишкіним. Останній також став першим серед вітчизняних кіннозаводчиків, хто впровадив систематичний облік продуктивності та племінної цінності потомства кожного жеребця та кобили. Такий підхід, новаторський для того часу, забезпечував можливість здійснювати відбір за результатами прояву спадкових ознак у нащадків.

Поряд із розробкою та застосуванням сучасних на той період методів розведення, селекції й зоотехнічного обліку О. Г. Орлов запропонував низку інноваційних прийомів вирощування, підготовки та випробування рисистих коней. На основі цих підходів була сформована школа наїзників, що функціонує й дотепер [26]. Методи утримання та вирощування коней, розроблені у Хреновському кінному заводі, сприяли формуванню конституційно міцних, гармонійно розвинених і високовитривалих тварин, адаптованих до суворих кліматичних умов [1].

У середині XIX століття кількість рисистих кінних заводів у Росії досягла 85, причому основу їхнього відтворного складу становили жеребці Хреновського заводу. У цей період відбулося офіційне визнання рисистого спорту, що зумовило різке зростання інтересу кіннозаводчиків до орловської рисистої породи.

Система випробувань орловських рисаків була орієнтована на розвиток у коней здатності долати довгі дистанції. Поряд із заводськими пробігами, орловські рисаки брали участь у ярмаркових змаганнях, кінних пробігах, імператорських призах, а також у виставкових заходах губернського та загальнодержавного рівнів [6]. Випробування розпочинали з чотирирічного віку, а класичною вважалася дистанція 3 версти (4800 м), яку долали у важких екіпажах. Згодом, із появою американських рисаків та орієнтацією на підвищення жвавості, система випробувань орловців зазнала змін і поступово наблизилася до американської моделі, що передбачала ранній початок випробувань, короткі дистанції та використання легких качалок. Важливою обставиною, яка сприяла збереженню породи, стало запровадження у 1910 році закритих, фінансово привабливих призів, призначених виключно для орловських рисаків.

У 1928 році з метою систематизації обліку рисистих порід було проведено широкомасштабне обстеження племінного поголів'я державних кінних заводів. За його результатами оформилися два основні напрями розвитку рисистого конярства: розведення чистопорідних орловських рисаків та створення нової породи — російської рисистої — шляхом відтворювального схрещування орловської рисистої та американської стандартбредної порід [4].

Внаслідок цілеспрямованої та науково обґрунтованої селекційної роботи до 1940 року орловську рисисту породу не лише збережено, але й істотно поліпшено за такими показниками, як масивність, породний тип, виразність екстер'єру та жвавості. На цей період рекордні показники орловських рисаків на довгі дистанції відповідали середньоєвропейському рівню. Під час Другої світової війни основна частина племінного ядра була евакуйована, що

забезпечило швидке відновлення породи в післявоєнний період. Водночас з кінця 1960-х років знову активізувалося інтенсивне схрещування орловських рисаків зі стандартбредною породою [6].

У сучасних умовах орловська рисиста порода демонструє стабільно високі показники роботоздатності. Окремі представники породи конкурентоспроможні на призових доріжках поряд із більш жвавими російськими та американськими рисаками, що свідчить про значний генетичний потенціал її жвавості [30].

Сучасні орловські рисаки характеризуються крупністю та гармонійністю екстер'єру. Голова, як правило, сухого типу, інколи з певними ознаками грубуватості. Шия подовжена, високого виходу; холка добре розвинена та виражена, спина широка, поперек і круп відзначаються високим ступенем обмускуленості. Кінцівки сухі, правильно поставлені, із задовільно розвиненим зв'язково-сухожильним апаратом. Типові представники породи мають виразний породний тип та характерну своєрідність зовнішнього вигляду. Для орловських рисаків властиві висока відтворювальна здатність, довголіття, адаптивність до різних умов утримання, а також здебільшого врівноважений темперамент.

Разом із тим у деяких тварин спостерігаються певні недоліки екстер'єру, зокрема недостатньо глибокі груди, сирість кінцівок зі слабким розвитком сухожиль і зв'язок, а також розкид передніх кінцівок. Для сірої масті, яка є однією з домінуючих у породі, типовим є підвищений ризик розвитку меланосаркоми. Орловська рисиста порода належить до пізньоспілих: за даними низки досліджень, середній вік досягнення рекордної жвавості у коней класу 2.05 становить 5–7 років [5, 10].

У породі переважають масті: сіра ($\approx 52\%$), гніда ($\approx 23\%$), ворона ($\approx 18\%$), а також у меншій кількості руда, бура та інші. Середні проміри жеребців становлять: висота в холці — 162,0 см, коса довжина тулуба — 166,5 см, обхват грудей — 182,4 см, обхват п'ястка — 20,7 см; у кобил відповідні показники складають 159,0–161,0–182,0–20,0 см [13].

1.3. Загальна характеристика української рисистої породи

Початок цілеспрямованої роботи зі створення російської рисистої породи датується кінцем XIX століття, коли низка російських кінних заводів розпочала систематичне схрещування орловських рисаків з американськими стандартbredами. Первинною метою такого схрещування не було виведення нової породи; селекційні заходи передбачали подальше розведення помісей «у собі» для поліпшення жвавості та типу. Проте отриманий помісний матеріал у значних обсягах, вже після революційних подій, був використаний як вихідна основа для формування російської рисистої породи [6].

До кінця 1880-х років орловський рисак зберігав конкурентоспроможність на іподромах Європи та демонстрував високі спортивні результати. Так, у 1899 році серед 141 коня-переможця на перегонах у Венсейзені (Німеччина) близько 50% становили представники орловської рисистої породи. Однак уже на початку XX століття перевага стала переходити до американських стандартbredів, які поступово витіснили орловців із провідних європейських іподромів [4]. Водночас попит на орловську породу на міжнародному ринку залишався стабільно високим через потребу міського транспорту в ефектному упряжному коні. На відміну від цього, американські рисаки після завершення спортивної кар'єри втрачали свою господарську цінність, що робило їх використання економічно обмеженим.

Такі обставини стимулювали спроби селекціонерів поєднати бажані робочі та жваві якості шляхом схрещування орловських і американських рисаків. Перші помісні тварини від цих кросів були отримані за кордоном і згодом імпортовані до Росії. За даними В.О. Вітта [6], у 1893 році до кінного заводу Руссо були завезені жеребці Вінтерсет, Інонідіо та Демісей, а також кобили Вітергрін і Жаневан. Серед ранніх імпортів також фіксуються жеребці Сен-Мало, Флеш, Альвін і Номінн. Уже до 1897 року провідні рисисті заводи країни — Дібрівський, В'яземських, Рібоп'єра, Лейхтенберських, Коншина та інші — повністю переорієнтували свої селекційні програми на розведення орлово-американських помісей.

Схрещування орловських рисаків з американськими стандартbredами не мало на меті отримання екстер'єрно виразного та гармонійного упряжного коня. Основним селекційним пріоритетом на той час була жвависть, яка оцінювалася вище за всі інші господарсько-корисні ознаки і визначала економічну результативність рисистого кіннозаводства. Значні прибутки, що надходили від виграшів великих призів на іподромних тоталізаторах, забезпечували можливість придбання найкращих орловських кобил та імпорту висококласних американських жеребців, зокрема таких, як Барон Роджерс 2.09,6 та Кресцеус 2.02,1. У провідних заводах того часу переважав метод промислового або поглинального схрещування, який вважався найбільш ефективним способом отримання рисаків високої жвавості [7].

У господарствах орлово-американського напрямку до цього часу вже сформувалася чисельна та високоякісна група помісних коней. Значні доходи від призових виплат дозволили істотно вдосконалити систему годівлі та утримання як племінного поголів'я, так і молодняку. Було модернізовано тренінгові програми та підходи до випробувань, що в комплексі позитивно позначилося на реалізації пластичної спадковості помісних тварин і підвищило якість молодняку [23]. Однак у цілому масштабний процес підбору американських стандартbredних жеребців до орловських кобил спричинив зменшення промірів рисаків, погіршення їх екстер'єрних показників і поступову втрату типових упряжних форм, оскільки лише незначна частина використаних американських плідників мала реальну племінну цінність.

З 1914 року припинилося масове ввезення американських рисаків до Росії, що ознаменувало початок другого етапу виведення російської рисистої породи. До 1926 року в країні функціонувало 65 рисистих кінних заводів, серед яких 11 були державними, 31 — підпорядковані губернським земельним управлінням, 22 — сільськогосподарським трестам і один — військовому відомству. У цих господарствах утримувалося 1 911 голів племінних кобил, з них 851 орловська, 836 орлово-американських та 224 напівкровних або невстановленого походження [6].

У 1926 році, за підсумками Всеросійської наради з тваринництва та конярства, відділом конярства та кіннозаводства Наркомзему було розроблено «Перспективний план російсько-американського кіннозаводства». Цей документ передбачав ведення систематичної роботи з орлово-американськими помісними конями як з окремою породною групою. Вперше були визначені лінії орлово-американських помісей та спроектовано селекційні програми з їх використання [18]. З цього періоду основна увага селекції зосереджувалася на удосконаленні та закріпленні бажаних екстер'єрних і продуктивних типів. Підбір тварин здійснювався переважно на основі поєднання та повторення ключових орлово-американських комплексів із частковим застосуванням зворотного схрещування з чистопородними орловськими рисаками.

У 1939 році було розроблено новий план селекційно-племінної роботи з рисистими породами, що визначив основні напрями роботи як з орловськими, так і з російськими рисаками. До цього часу помісна група, яка формувалася з 1927 року методом відтворного схрещування, набула достатньої однорідності за походженням, типом і екстер'єром. Було закладено нові лінії, родоначальниками яких переважно стали помісні жеребці, отримані внаслідок відтворного схрещування, а не американські плідники, як на початкових етапах селекції.

Результати роботи з новою породою були продемонстровані на Всесоюзній сільськогосподарській виставці 1939–1940 років. Шість провідних кінних заводів — Александрівський, Єланський, Лаврівський, Дібрівський, Смоленський та «Культура», а також сім колгоспів — представили російських рисаків. Порода здобула загальне визнання як нова вітчизняна рисиста порода [1].

Період формування російської рисистої породи, який тривав з 1890 по 1941 рік і охоплював початкове розведення орлово-американських «метисів», умовно поділяється на три етапи [4]:

Перший етап (1890–1917 рр.) відзначався широким використанням міжпородного схрещування як промислового методу, частковим застосуванням поглинального схрещування та методу «прилиття крові». Головним завданням селекційної роботи було створення спеціалізованого призового рисака.

Другий етап (1917–1926 рр.). На цьому етапі домінувало розведення помісей «в собі» з частковим застосуванням міжпородного схрещування з американськими рисаками, що залишилися, та зворотного схрещування з орловськими. Основною метою залишалось отримання призового рисака з удосконаленим типом як масового поліпшувача.

Третій етап (1926–1941 рр.) характеризувався організацією планової селекційно-зоотехнічної роботи, спрямованої на створення нової рисистої породи. Відмінністю цього етапу стало широке застосування відтворюючого схрещування з орловськими рисаками. За цей період російський рисак, який раніше відзначався спортивною спеціалізацією та поступався орловському рисаку за ростом і масивністю, значно наблизився до нього за типом та калібром, при цьому зберігши високу жвавистість.

Офіційне визнання нової породи, що поєднує підвищену жвавистість з відповідністю критеріям масового поліпшувача, відбулося 16 лютого 1949 року [4].

Російський рисак суттєво відрізнявся від вихідних порід, використаних у його створенні. Тварини мали більш суху конституцію, щільну мускулатуру та міцний сухожильно-зв'язковий апарат. Голова зазвичай легка, прямого профілю, хоча іноді зустрічалися особини з великими або грубуватими головами. Шия довга, мускулиста та пряма; холка висока і довга; спина пряма з добре окресленим попереком. Круп середньої довжини та помірного нахилу. Кінцівки сухі, зі сформованими сухожиллями; довге передпліччя та відносно короткий п'ясток, які забезпечують ефективний продуктивний хід. Копита середньої величини, як правило, з міцним роговим покривом. Оброслість у російських рисаків менша, ніж у орловських, особливо відзначається відсутність захисного волосся (фризів) на ногах.

Порода представлена переважно гнідим (46 %) та вороним забарвленням (24%), рідше зустрічаються руда, сіра та каракова масті. До екстер'єрних недоліків належать вузький постав, розкид або шаблюватість передніх кінцівок, зближеність скакальних суглобів. У деяких особин відзначається недостатня довжина тулуба, м'яка спина та незадовільна будова скакальних суглобів [5,9,13].

У 2016 році був проведений загальний моніторинг поголів'я російської рисистої породи з метою апробації української рисистої породної групи. На той час поголів'я складалося з 490 голів, у т. ч. 24 жеребців-плідників та 193 племінні кобили. Крім того, в селекційній роботі з породою були задіяні 6 жеребців-плідників та 18 кобил французької рисистої породи та 2 жеребці і 4 кобили американської стандартбредної [29].

14 жовтня 2024 року рішенням Міністерства аграрної політики та продовольства України було затверджено назву селекційного досягнення у тваринництві - українська рисиста порода коней [25]. Оригінаторами створення породи визнано Інститут тваринництва НААН України, філії "Дібрівський кінний завод №62" та "Запорізький кінний завод №86" ДП "Конярство України".

Селекційна робота з українською рисистою породою спрямована на розвиток призової роботоздатності. Аналіз динаміки жвавості коней різних вікових груп свідчить про поліпшення важливих селекційних ознак коней української рисистої породи: за останнє десятиріччя спостерігалася позитивна динаміка показників жвавості молодняку рисаків: у віці 2-х років - на 9,5 с, 3-х років - на 11,6 с, 4-х років - на 6,6 та старшого віку - на 9,9 с [21].

За підвищенням жвавості у дворічному віці можна констатувати покращення показників скороспілості.

Також протягом останнього десятиріччя одержані перші рисаки вітчизняної селекції, жвавість яких перевищує 2 хвилини на дистанцію 1600 м: Вертеп (1.59,8 хв.,с), Графік (1.57,2 хв.с), Громобой (1.59,6 хв.с), Монреаль (1.59,5 хв.с), Порядок (1.59,3 хв.с), Романс 1.59,3 (хв.с) [24].

Розведенням української рисистої породи в Україні року займаються 2 державних суб'єкта племінної справи та 4 племінні репродуктори.

1.4. Фактори, які формують робочу продуктивність коней рисистих порід

У будь-яких розвинених країнах світу вимоги до спортивних коней зумовлюють необхідність дослідження методів формування оптимальних типів і груп тварин, здатних задовольнити специфічні потреби населення. Надзвичайно важливе значення в цьому випадку має залучення зацікавлених інвесторів, які мають можливість підтримання конкурентоспроможності конярства в Україні з урахуванням соціально-економічних факторів [173].

У контексті підвищення вимог до спортивних коней, які приймають участь у міжнародних змаганнях, особливого значення набуває вдосконалення їх робочих якостей, тобто ключового показнику продуктивності. Як зазначає В.О. Вітт [28], прогрес у розвитку порід значною мірою забезпечується спеціалізованим тренінгом та системою випробувань, які дозволяють ідентифікувати висококласних тварин та отримати необхідну інформацію для ефективного ведення селекційної роботи.

Для коней рисистих порід основним критерієм, що підлягає селекційному оцінюванню, є призова роботоздатність. Її аналіз передбачає врахування низки індивідуальних показників, серед яких скороспілість, здатність до активної участі у призових змаганнях, результати виступів та стабільність рисистого алюру. Здатність до призової боротьби свідчить про особливості поведінкових реакцій і темпераменту тварини, що є важливим чинником для планування селекційних програм [66, 117].

Вікові зміни коня суттєво модифікують рівень роботоздатності: зі збільшенням віку зменшується різниця у скороспілості, зростає загальна продуктивність, а домінуючою характеристикою стає рекордна жвавість. Одночасно відбуваються зміни морфофізіологічних параметрів – маси тіла, росту, розвитку кістково-м'язового апарату та ступеня тренуваності [59].

Функціональні показники дихальної системи та енерговитривалості зазнають адаптаційних змін у напрямку підвищення економічності: зменшується базовий дихальний об'єм, збільшується ефективність дихального циклу, зростає киснева місткість крові та рівень гемоглобіну. У дорослих рисаків частота дихання знижується при одночасному збільшенні дихального об'єму, що супроводжується підвищенням ефективності газообміну, підтвердженою показниками вентиляційного еквівалента та рівнем поглинання кисню в легенях [21].

Що стосується впливу типу вищої нервової діяльності (ВНД) на рівень роботоздатності коней, більшість досліджень свідчить, що найвищі показники роботоздатності демонструють сангвініки, хоча за належного стимулювання коні інших типів ВНД також можуть проявляти високі робочі якості [66, 170].

На робочу продуктивність коней впливають такі показники інтер'єру, як морфологічні показники крові [186] та генетичні особливості, зокрема ступень інбридінгу [36]. Важливими чинниками, що впливають на формування жвавості, є кліматичні та фізичні фактори зовнішнього середовища, а саме: стан бігової доріжки, температура повітря, погодні умови тощо. Наприклад, для чистокровних верхових коней оптимальна температура становить 22–27 °C [62].

До основних критеріїв оцінки роботоздатності рисистих коней належать дистанційність, біговий клас [216], витривалість [208] та інші показники. За даними досліджень [198], жвавість є однією з характеристик рисака, яка відображає його відносні здібності на певних дистанціях, пов'язані з рівнем проведених заїздів. Деякі автори [219] пропонують оцінювати роботоздатність через суму виграшів після її математичного перетворення та логарифмування.

Для оцінювання відтворного складу та спадкової передачі цінних ознак розраховують коефіцієнт успадковуваності, що дозволяє визначити ефективність селекційного відбору за кожною з головних та другорядних характеристик [209].

У рисистих коней коефіцієнт успадковуваності показників робочих якостей залежить від породи, віку та конкретних характеристик

продуктивності. За ключовими показниками роботоздатності були визначені наступні значення коефіцієнтів: час проходження дистанції – 0,23–0,29; фінішна жвавистість – 0,05–0,07; сума виграшу – 0,09 [201]. Доведено, що у стандартбредних рисаків показники жвавості успадковуються на рівні 0,28, у фінських – 0,08 [232]. Для суми виграшу коефіцієнти успадкованості становлять: північно-шведські рисаки – 0,28 [211], датські – 0,20 [222], стандартбредні – 0,21 [217].

Також встановлено, що після перетворення сум виграшу у натуральні та десяткові логарифми коефіцієнт успадкованості знаходиться в межах 0,19–0,29 [211, 235]. Зі збільшенням віку (3–5 років) ці показники зменшуються: для суми виграшу – від 0,38 до 0,19, для кращого часу проходження дистанції – від 0,52 до 0,26 [211, 233].

Отже, формування роботоздатності коней рисистих порід відбувається внаслідок впливу низки внутрішніх та зовнішніх факторів і оцінюється за такими ключовими критеріями, як дистанційність, біговий клас та інші показники.

Висновок з огляду літератури

Формування рисистих порід коней відбувалося у XVIII сторіччі і було обумовлене необхідністю швидкого пересування з використанням екіпажів різних модифікацій. Одночасно виникали змагання рисаків, які залучали велику кількість як глядачів, так і коневласників. З розвитком автомобільної галузі використання коней рисистих порід повністю трансформувалось у спортивний напрямок.

Сьогодні в Україні розводять та випробують коней орловської та української рисистих порід. Орловська рисиста порода була створена наприкінці XVIII - початку XIX сторіччя графом О.Г. Орловим; українська рисиста - затверджена 14 жовтня 2024 року Міністерством аграрної політики та продовольства України.

На сучасному етапі розвитку конярства для рисистих коней пріоритетним є призовий напрямок. Призова роботоздатність цих порід виступає ключовою ознакою, що підлягає селекційному відбору. При її оцінюванні враховують такі індивідуальні характеристики тварин, як скороспілість, стабільність рисистого алюру, результативність виступів, здатність до призової боротьби.

Комплексні фізіологічні дослідження у поєднанні з аналізом різноманітних методів тренінгу та практичних прийомів дозволили уточнити основні фізіологічні закономірності, що визначають жвавість рисаків, та розробити оптимальні системи їх тренування.

2. МАТЕРІАЛ, УМОВИ І МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

2.1. Місце та об'єкт досліджень

Філія «Одеський іподром» ДП «Конярство України» розташована в Малиновському районі м. Одеси за адресою вул. Фонтанська дорога, 6.

Географічно іподром розташований у зоні вологого континентального, близького до субтропічного клімату, із середньорічною температурою $+10,7^{\circ}\text{C}$. Загальна площа Одеського іподрому становить 33,5 га. Географічні координати: північна широта - $46^{\circ}26'40''$; східна довгота - $30^{\circ}44'15''$. Середньорічна температура становить: січень - $-0,5^{\circ}\text{C}$, липень - $+22,6^{\circ}\text{C}$. Середньорічна кількість опадів - 453,0 мм; середньорічна вологість повітря - 75,0%; середньорічна швидкість вітру - 3,2 м/с.

Іподром має транспортне сполучення з усіма районами міста, що забезпечує зручний доступ для учасників та відвідувачів іподромних заходів.

Для тренінгу та випробувань коней на іподромі обладнані три доріжки, кожна з яких призначена для окремих функціональних завдань:

1. Основна (призова) ґрунтова доріжка довжиною 1600 м, призначена для проведення офіційних змагань та перегонів високого класу;
2. Зимові піщана доріжка довжиною 1476 м, що дозволяє вести тренування та контрольні заїзди в зимовий період;
3. Робоча (скакова) доріжка довжиною 1810 м, яка використовується для щоденних тренувань та оцінки підготовки коней.

Варто зазначити, що жодна з доріжок не обладнана дренажною системою, не має нічного освітлення, проте призова та скакова доріжки обладнані стоковою каналізацією, що сприяє підтриманню належного стану покриття. Для обробки бігових поверхонь застосовують боронування за допомогою трактора та полив спеціальною машиною. Також на території іподрому функціонує артезіанська свердловина, яка забезпечує достатню кількість води для зволоження доріжок, що є необхідним для збереження їх якості та безпечних умов для коней.

Іподромна трибуна виконана у літньому типі та є сезонною, що обмежує комфорт відвідувачів у холодний період року. У межах трибуни розташовані суддівська та адміністративна частини, що забезпечує організаційне та технічне керівництво заходами.

Інфраструктура для утримання коней включає вісім стаєнь загальною місткістю 320 конемісць, що дозволяє розміщувати одночасно значну кількість тварин. Станом на початок 2025 року кінноплемінна частина складалася з семи тренувальних відділень із загальним поголів'ям 133 голови.

Загалом, наявна матеріально-технічна база іподрому забезпечує проведення як тренувальної, так і змагальної роботи з конями рисистих порід, проте обмеження щодо дренажу, освітлення та сезонності трибуни потребують подальшого удосконалення для підвищення ефективності тренувального процесу та комфорту відвідувачів.

Філія "Одеський іподром" має власну кузню та гараж, а також складські приміщення для зберігання фуражу і ветлазарет, що забезпечують належне обслуговування коней та утримання матеріально-технічних ресурсів. Біля стаєнь розташовані варки для моціону коней та механічні водилки, що дозволяє проводити систематичний моціон тварин. Територія іподрому огорожена, під'їзні шляхи та внутрішні дороги заасфальтовані, що забезпечує комфортний доступ для транспорту та безпеку руху.

Основними породами коней, що випробовуються на філії "Одеський іподром", є орловська та українська рисисті, які надходять із Дібрівського, Запорізького та Лозівського конезаводів, а також від приватних власників. З 2013 року на іподромі проводились сезонні випробування коней чистокровної верхової породи, але у зв'язку з окупацією провідних суб'єктів племінної справи випробування наразі призупинено.

Випробування коней рисистих порід проводяться цілорічно. Запланована перерва протягом грудня, під час якої здійснюються планові щеплення тварин.

Предмет дослідження - екстер'єрні та робочі якості коней орловської та української рисистих порід, а також практичні методи іподромного тренінгу та їх ефективність.

Об'єкт дослідження - молодняк та дорослі коні рисистих порід, які проходили випробування на філії "Одеський іподром" протягом 2023-2024 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість випробуваних коней рисистих порід різних статеві-вікових груп за сезон 2024 року в розрізі коневласників

Коневласник	Усього, гол	Орловська рисиста										Українська рисиста									
		2 річні		3 річні		4 річні		ст.вік		разом		2 річні		3 річні		4 річні		ст. вік		разом	
		ж	к	ж	к	ж	к	ж	к	ж	к	ж	к	ж	к	ж	к	ж	к	ж	к
Філія «Дібрівський к/з. №62»	22	1	4	2	1	2	2	2	-	7	7	-	4	-	2	-	2	-	-	-	8
Філія «Запорізький к/з. №86»	51	4	14	1	13	-	3	-	-	5	30	2	9	2	2	-	1	-	-	4	12
Філія «Лозівський к/з. №124»	30	4	7	4	7	1	2	5	-	14	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Приватні власники	2	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-
РАЗОМ	105	9	25	7	21	4	7	7	-	27	53	2	13	2	4	1	3	-	-	5	20

Як свідчать дані таблиці 2.1, кількість коней приватних власників, що випробувались на Одеському іподромі за сезон 2024 року, становить 2 голови, тобто 1,9% від загального поголів'я. Для порівняння, кількість приватних коней, що випробувались на Одеському іподромі у 2012 році, становила 15 голів. Тенденція до зменшення кількості приватних власників пояснюється як воєнним станом, так і нестабільною економічною ситуацією у країні.

Стандартна дистанція для випробувань рисаків на іподромі становить 1600 м. Молодняк надходить на іподром у віці 2 років. Відповідно до існуючих

правил, дворічні коні мають право брати участь у випробуваннях лише з квітня на дистанцію 1600 м в один гіт. Молодняк трирічного віку випробується з тваринами своєї вікової групи на дистанції 1600 м, а починаючи з червня – на 1600 м у два гіти та на 2400 м. Коні чотирьох років протягом першої половини року змагаються лише з однолітками; а після участі у головному призі – Дербі, який відбувається на Одеському іподромі в червні, допускаються до заїздів з тваринами старшого віку. Чотирирічні рисаки випробовуються на дистанціях 1600 м (1–3 гіти), 2400 м та 3200 м, а коні старшого віку – додатково на 4800 м. Вага наїзника при цьому не обмежується.

Рекорди для всіх вікових категорій коней рисистих порід встановлюються безпосередньо в призі. Передбачено проведення традиційних та іменних призів, орієнтованих на певні статево-вікові групи та породну належність (додаток А).

Орловські рисаки змагаються у закритих заїздах, призначених лише для цієї породи. Українські рисаки беруть участь у відкритих заїздах, де допускаються також участь орловських коней. Перемога або призове місце орловського рисака у відкритому призі забезпечує додаткове нарахування 30% до суми виграшу.

Згідно з чинними правилами, кобили допускаються до випробувань до чотирьох років, за винятком окремих випадків, коли доцільно продовжити їх участь на один рік. Жеребці можуть змагатися до 12 років, за умови збереження прогресу жвавості або видатних бігових якостей.

2.2. Методика виконання роботи

Науково-методичні підходи базувалися на зоотехнічному та генеалогічному масиві коней рисистих порід. Матеріалами для досліджень слугували відомості випробувань рисаків, індивідуальні картки випробувань, дані первинного племінного обліку, результати експертної оцінки молодняку та іподромні звіти. Для аналізу походження коней орловської та української порід використовували базу даних, сформовану з матеріалів племінних книг рисаків у племінному центрі Інституту тваринництва НААН.

У дослідженні було проаналізовано групу жеребців-плідників, що утримувалися у племінних господарствах України, а також їхнє випробуване потомство. На основі отриманих даних визначено низку селекційних критеріїв, які є ключовими для вдосконалення племінної роботи з кіньми рисистих порід. Показники призової продуктивності (жвавистість на дистанції 1600 м) вивчалися на основі щорічних звітів про випробування на іподромі рисаків вітчизняної селекції. Первинну інформацію отримували з офіційних відомостей та програм випробувань за 2023–2024 рр. На основі цих матеріалів проведено оцінювання жвавісної скороспілості та загальної кількості отриманих балів. Жвавісну скороспілість визначали за питомою часткою рисаків, які у трирічному віці продемонстрували результат 2.10 хв або швидше на дистанції 1600 м.

Дослідження проводились за наступною схемою (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема досліджень

За даними журналів тренінгу проаналізовано інтенсивність та структуру фізичних навантажень залежно від вікових груп коней — дворічок, трирічок, чотирирічок і старшого віку.

Відповідно до Інструкції з бонітування коней [14], на основі результатів виводок 2023–2024 рр., проведених на Одеському іподромі, визначали такі показники випробуваних тварин:

- тип та екстер'єр за 10-бальною бонітувальною шкалою;
- проміри тіла (висота в холці, коса довжина тулуба, обхват грудей, обхват п'ястка) згідно з вимогами ДСТУ 8532:2015 [12];
- призову роботоздатність за даними іподромних випробувань 2019–2020 рр., що проводилися відповідно до "Правил випробувань племінних коней рисистих, верхових та ваговозних порід на іподромах України" [56].

Матеріали первинного племінного обліку та наявні інформаційні бази було піддано статистичній обробці з метою визначення перспективних лінійних поєднань усередині порід і подальшого удосконалення селекційних ознак. Біометричний аналіз кількісних показників здійснювали із використанням програмного середовища MS Excel [3].

3. РОЗРАХУНКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЧАСТИНА

3.1. Сучасний стан поголів'я коней рисистих порід в суб'єктах племінної справи України та основні селекційні показники

3.1.1. Орловська рисиста порода

Сучасний відтворювальний склад орловської рисистої породи України, діючий на 01.01.2024 р., становить 21 жеребець-плідник та 173 племінні матки; решта - ремонтний молодняк, загалом - 446 голів. Більшість поголів'я (69,7 %) утримують у кінних заводах - філіях ДП «Конярство України» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кількість коней орловської рисистої породи в розрізі господарств України

Суб'єкти племінної справи	Наявність на 01.01.2024 р.:					
	всього		жеребців		маток	
	гол.	%	гол.	%	гол.	%
Дібрівський кінний завод № 62	96	21,5	3	14,3	32	18,5
Запорізький кінний завод № 86	139	31,2	3	14,3	61	35,3
Лозівський кінний завод № 124	76	17,0	3	14,3	33	19,1
ПСП «Комишанське»	53	11,9	4	19,0	16	9,2
ПП «Земля Переяславщини»	13	2,9	3	14,3	6	3,5
Приватні власники	69	15,5	5	23,8	25	14,5
Усього	446	100,0	21	100,0	173	100,0

Комплексний аналіз динаміки жвавісних показників орловських рисаків за останні роки засвідчує, що середні значення жвавості в окремих вікових групах зазнають певних міжрічних коливань. Спостерігається тенденція до майже стабільного підвищення жвавості у коней старшого віку, тоді як показники дволітків і трилітків характеризуються нерівномірністю та істотною залежністю від умов конкретного року випробувань. Загалом встановлено, що орловська рисиста порода демонструє поступове зростання жвавісного

потенціалу та прояви скороспілості, а окремі її особини досягають результатів, співставних із представниками більш жвавих рисистих порід.

Протягом останнього десятиліття середній показник жвавості орловських рисаків у віці двох років на Одеському іподромі покращився на 8,5 секунди. На основі звітних матеріалів за увесь період проведення іподромних випробувань рисистих коней узагальнено дані щодо кількості тварин вітчизняної селекції, які продемонстрували результат 2.10 хв і швидше на дистанції 1600 м (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники середньої жвавості коней орловської рисистої породи, які випробувались на Одеському іподромі протягом 2015-2024 рр.

Роки	Середня жвавість коней у віці:					
	2 роки		3 роки		4 роки і старше	
	п	хв. с	п	хв. с	п	хв. с
2015	40	2.40,9±0,62	31	2.20,9±0,29	19	2.19,2±0,46
2016	41	2.37,1±0,37	33	2.19,4±0,53	21	2.11,4±0,74
2017	44	2.41,9±0,75	29	2.22,2±0,67	19	2.13,0±0,83
2018	39	2.36,2±0,67	37	2.24,1±0,33	18	2.14,6±0,49
2019	41	2.36,1±0,96	32	2.21,3±0,64	20	2.12,2±0,54
2020	37	2.38,7±0,54	31	2.18,8±0,39	17	2.13,5±0,72
2021	32	2.30,0±0,32	25	2.22,9±0,45	19	2.11,8±0,21
2022	33	2.35,9±0,59	23	2.20,1±0,22	17	2.10,2±0,37
2023	34	2.37,5±0,71	24	2.23,9±0,57	12	2.09,9±0,56
2024	31	2.31,2±0,44	23	2.19,8±0,79	15	2.10,0±0,34

Як свідчать дані таблиці 3.2, серед поголів'я коней, що випробується на іподромі, спостерігається тенденція до скорочення. Щодо показників жвавості, вони навпаки, покращуються протягом звітнього періоду, і у 2024 році переважають попередні показники по всіх вікових групах.

Протягом останніх 10 років в Україні орловськими рисаками оновлено 7 абсолютних рекордів, у. т.ч. один міжнародний. Коней класу жвавості 2 хв.10 с. та жвавіше виявлено 299 голів; коней класу 2 хв. 05 с. - 25 голів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Кількість коней орловської рисистої породи високих класів жвавості за
період розведення породи

Виявлено коней (гол) по періодах селекції			
до 1990 року	з 1991 по 2010 рр.	з 2011 по 2024 рр.	всього
класу 2.10 хв.,с і жвавіше			
27	157	142	326
класу 2.05 хв.,с і жвавіше			
6	23	12	41

Як свідчать дані таблиці 3.3., найбільша кількість виявлених коней класу 2.10 та 2.05 спостерігалась у період з 1991 по 2010 рр. Однак за останні 20 років в Україні було виявлено більше коней класів жвавості 2.05–2.10 хв, ніж за весь термін роботи з породою, що свідчить про позитивні тенденції як в селекційній роботі, так і в тренінгу (табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

Динаміка виявлення коней орловської рисистої породи класів жвавості 2 хв.10 с. та 2 хв.05 с. за період 2015-2024 рр.

Класи жвавості хв, с.	Виявлено коней, гол.											
	2015		2016		2017		2018		2019		2015-2019 рр.	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
2.10	20	12,2	23	13,3	11	8,0	14	10,4	18	13,1	86	11,5
2.05	2	1,2	5	2,9	1	0,7	-	-	13	2,4	21	2,8
Класи жвавості хв, с.	Виявлено коней, гол.											
	2020		2021		2022		2023		2024		2020-2024 рр.	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
2.10	8	12,3	10	12,7	11	15,1	11	19,0	10	10,3	50	11,8
2.05	-	-	-	-	-	-	1	1,7	3	3,1	4	0,9

Отже, за даними таблиці 3.4, впродовж 2015-2019 років частка орловських рисаків класу 2 хв.10 с. і жвавіше від усіх випробуваних становила 11,5 %, а класу 2 хв.05 с. і жвавіше - 2,8 %; протягом 2020-2024 років, відповідно, 11,8 % та 0,9 %. Крім того, в Україні було народжено два жеребці класу 2.00 хв і жвавіше: Вратарь 2.00 (Афоризм – Ванда) Дібрівського кінного заводу, народжений у 2009 р (рис. 3.1) та Імперфект ВІЗ 1.59,5 (Фінал – Ізбранниця) ПСП «Комишанське», народжений у 2010 р. Проте найвищі показники жвавості вони проявили на іподромах зарубіжжя.

Рис. 3.1. Жер. ВРАТАРЬ (Афоризм-Ванда) 2.00, 2009 р.н., нар. у Дібрівському к.з. № 62

Кращими плідниками, від яких отримано потомство класу 2.05, виявились жеребці Приказ (Карпет-Патока) Лозівського к.з., Піон (Отклік-Приданиця) Дібрівського к.з. Кращі жеребці за якістю потомства - Уклон (Кабул-Українка) , Малиновий Звон (Позив-Маліна), Крик (Крикун-Каменка), Абатур (Біполяр-Арабіка), Афоризм (Фагот-Арабіка), Фортепіано (Приказ-Феба).

Вікова динаміка показників жвавості коней орловської рисистої породи на різні дистанції наведені у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Вікова динаміка жвавості коней орловської рисистої породи на різні
дистанції за період 2020-2024 рр

Вік, років	n	Дистанція		
		1600 м	2400 м	3200 м
2	156	2.32,4±0,87	-	-
3	114	2.20,7±0,33	3.21,9±0,42	4.42,1±0,98
4	68	2.10,2±0,78	3.20,0±0,83	4.32,6±0,74
5	11	2.08,0±0,11	3.19,7±0,46	4.31,4±0,56
Усього:	349	2.08,1±0,67	3.19,6±0,56	4.31,2±0,63

Таким чином, як свідчать дані таблиці 3.5, з віком закономірно спостерігається прогрес жвавості коней на всі дистанції. З урахуванням пізньоспілості жеребців орловської рисистої породи, вони, ймовірно, могли б покращити власні рекорди, але, як правило, ті представники, що демонструють високий потенціал, користуються попитом серед приватних власників та у країнах ближнього зарубіжжя, тому підлягають реалізації.

У таблиці 3.6. представлені показники жвавості коней орловської рисистої породи у розрізі племінних господарств України.

Таблиця 3.6

Показники жвавості коней орловської рисистої породи племінних
господарств України, що випробувались на Одеському іподромі
протягом 2023-2024 рр

Коневласники	n	Дистанція, м		
		1600	2400 м	3200
Дібрівський к\з. №62	28	2.08,2±0,72	3.19,5±0,28	4.24,9±0,57
Запорізький к\з. №86	66	2.07,8±0,64	3.20,1±0,53	4.33,5±0,64
Лозівський к\з. №124	59	2.08,5±0,59	3.20,9±0,66	4.32,6±0,59
Приватні власники	2	2.08,3±0,63	3.22,9±0,48	4.31,7±0,58
В середньому:	155	2.08,1±0,67	3.20,8±0,56	4.30,6±0,63

Як свідчать дані таблиці 3.6, кращі показники жвавості на дистанцію 1600 м демонструють представники Запорізького, на дистанцію 2400 та 3200 м - Дібрівського кінного заводу.

За результатами експертної оцінки молодняку та дорослих коней орловської рисистої породи, які проходили випробування на Одеському іподромі, відмічено правильну тілобудову, типовість, гармонійність розвитку та екстер'єру. Основними недоліками, за які була знижена експертна оцінка, були запалий поперек, звислий круп, біднокістність, сторчуваті бабки та копита, перехват під зап'ястком, сирість путових суглобів. Найвищі оцінки за тип, екстер'єр, проміри та загальний розвиток отримали представники Дібрівського кінного заводу: середній бал для дворічних жеребців становив $7,64 \pm 0,04$, кобил – $7,57 \pm 0,25$. Середні проміри: жеребців - 157,3-161,0-176,0-21,0; кобил - 158,0-163,5-176,2-20,0. У віці 3-х років середній бал жеребців становив, відповідно, $7,70 \pm 0,24$, кобил – $7,94 \pm 0,17$; проміри - 158,7-162,0-178,9-21,25 та 161,25-163,0-181,5-20,25.

В таблиці 3.7 представлена характеристика жеребців-плідників, які наразі продукують у кінних господарствах України. Як свідчать дані таблиці, середні показники жвавості жеребців-плідників на дистанцію 1600 м становлять 2.08,6 хв, з коливаннями в межах 2.02,8-2.33,0 хв. Два найжвавіших плідника - Ас (рис. 3.2) та Іхтіандр входять до класу 2.05 і жвавіше, 9 – до класу 2.08 хв і жвавіше і ще 3 – до класу 2.10 хв і жвавіше. Отже, 66,7 % жеребців-плідників характеризуються високим рівнем жвавості, окрім Любича, який був недовипробуваний внаслідок отриманої травми.

За лінійними промірами тулуба жеребці-плідники відповідають вимогам бонітувального класу «еліта». Висота в холці коливається в межах 157-172 см, середній показник становить $162,7 \pm 0,63$ см; коливання проміру коса довжина тулуба становить 161-175 см, середній показник - $166,0 \pm 0,63$ см; коливання обхвату грудей - 173-196 см, середній показник - $183,7 \pm 1,07$ см. За обхватом п'ястка коливання в межах вибірки становить 19-22,5 см, середній показник – $20,8 \pm 0,13$ см.

Таблиця 3.7

Характеристика жеребців-плідників орловської рисистої породи за походженням, жвавистю та промірами

Кличка, походження	Коневласник	Жвависть (хв. с)	Лінія (крос)		Маточна родина	Проміри, см			
						ВХ	КДТ	ОГ	ОП
Ас (Сокол-Арабела)	Дібрівський к.з.	2.02,8	Пілота	Іппіка	Досужої	166	170	185	21,5
Днепр (Пльос-Дарниця)	Дібрівський к.з.	2.08,6	Воїна	Піона	Дані	154	165	181	20,5
Дунай (Уклон-Дрофа)	ПСП "Комишанське"	2.06,7	Запада	Піона	Дані	158	165	173	19,0
Жаворонок (Вулкан-Живописна)	Дібрівський к.з.	2.06,4	Пілота	Піона	Жалості	172	169	191	22,0
Жакоп (Полонез-Жар-Птиця)	Лозівський к.з.	2.23,0	Ветра	Запада	Кадетки	162	166	190	20,0
Жофрей (Фестиваль-Живописна)	Дібрівський к.з.	2.07,6	Піона	Піона	Жалості	166	167	175	21,0
Заказ (Заводчик-Злагода)	ПСП "Комишанське"	2.11,4	Болтіка	Піона	Зої	161	164	182	21,0
Ізбраннік (Кулон-Іматра)	Лозівський к.з.	2.06,8	Запада	Піона	Зарниці	165	166	191	21,5
Іхтіандр (Коріфей-Іва)	ПП «Земля Переяславщини»	2.04,9	Пілота	Ветра	Кадетки	158	160	177	20,0
Каботажний Груз Алтая (Лукомор-Істина)	Запорізький к.з.	2.07,3	Воїна	Іппіка	Приманчивої	160	165	184	20,0
Калафат (Фліп-Йолка)	ПСП "Комишанське"	2.11,8	Ветра	Пілота	Кадетки	162	171	174	21,5
Літун (Іскромьотний-Лань)	ПСП "Комишанське"	2.06,1	Запада	Піона	Лени	167	170	189	21,0
Ловкач (Красний Луч-Лозанна)	ПП «Земля Переяславщини»	2.11,3	Запада	Піона	Леді	163	167	182	20,0
Лучший (Уклон-Лапушка)	ПСП "Комишанське"	2.06,0	Запада	Піона	Леді	167	170	182	21,0
Любич (Чарівний-Лаванда)	ПП «Земля Переяславщини»	-	Ісполнительного	Піона	Лени	160	160	173	20,0
Пуск (Уклон-Політика)	Запорізький к.з.	-	Запада	Проліва	Кудесниці	169	175	196	22,5
Сокол (Композитор-Символіка)	Дібрівський к.з.	2.08,6	Пілота	Піона	Секіри	159	168	190	21,5
Фрагмент (Малиновий Звон- Філіпінка)	Лозівський к.з.	2.11,8	Запада	Пілота	Барвіхи	162	163	185	20,5
Цельсій (Сокол-Цариця)	Дібрівський к.з.	2.06,1	Пілота	Отбоя	Кубані	164	167	190	21,0
Чардаш (Абатур-Чайка)	Запорізький к.з.	2.10,0	Ісполнительного	Пілота	Чудесної	161	161	183	20,5
Чарівний (Абатур-Чекова)	ПП «Земля Переяславщини»	2.05,9	Ісполнительного	Запада	Чудесної	162	164	180	20,5
В середньому	-	2.08,6± 0,99	-	-	-	163,2± 0,80	165,9± 0,93	183,5 ± 1,45	20,79± 0,18

Рис. 3.2. Жер. АС 2.02.8 (Сокол-Арабелла) 2016 р.н., плідник Дібрівського к.з. № 62

Серед племінних кобил відтворювального складу у суб'єктах племінної справи 145 голів (75,1%) випробувані на іподромах, проте 24,9% випробування не проходили. Найжвавішою маткою у відтворювальному складі є кобила Анталія 2.05,7 (Афоризм-Артистка) Дібрівського кінного заводу (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Коб. АНТАЛІЯ 2.05,7 (Афоризм-Артистка), 2014 р.н., племінна матка Дібрівського к.з. № 62

Клас 2.10 хв. і жвавіше мають 13,8% з усіх випробуваних кобил, серед них 45,0 % належать Дібрівському кінному заводу, 35 % - Запорізькому, 15 (3 гол.) – ПСП «Комишанське» 1 кобила - ПП «Земля Переяславщини». Разом з тим, кобил класів жвавості 2.40,1 хв. і тихіше небагато – 4,9 %. Переважна кількість маток мають класи жвавості 2.10,1-2.15,0 хв.с (31,1 %) 2.15,1-2.20 хв.с (24,1 %).

При оцінці кобил відтворювального складу за основними промірами та середньою жравістю встановлено, що за всіма показниками лідирує Дібрівський кінний завод (табл. 3.8). Отже, можна констатувати, що селекційна робота цього господарства спрямована у правильному напрямку, де показники високої роботоздатності корелюють із екстер'єрними показниками.

Таблиця 3.8

Показники робочих якостей і лінійних промірів тулуба племінних кобил орловської рисистої породи у філіях ДП "Конярство України"

Суб'єкти племінної справи	п	Рекордна жравість на 1600 м	Лінійні проміри, см			
			висота в холці	коса довжина тулуба	обхват грудей	обхват п'ястка
Дібрівський кінний завод № 62	65	2.14,3 ±1,22	161,7 ±0,50	163,7 ±0,55	182,2 ±0,83	20,15 ±0,08
Запорізький кінний завод № 86	33	2.17,0 ±1,03	160,9 ±0,37	164,7 ±0,43	183,7 ±0,50	20,34 ±0,07
Лозівський кінний завод № 124	27	2.22,9 ±3,19	160,7 ±0,50	163,3 ±0,54	183,7 ±0,82	20,20 ±0,09
В середньому:	193	2.18,1 ±0,81	161,1 ±0,25	163,9 ±0,33	183,2 ±0,37	20,23 ±0,04

При розрахунку коефіцієнтів кореляції між показниками робочої продуктивності та лінійними промірами племінних маток отримали наступні дані (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Кореляційні зв'язки між роботоздатністю та промірами кобил
відстворювального складу філій ДП "Конярство України"

Показник	Зв'язок роботоздатності з промірами (r)			
	висота в холці	навкісна довжина тулуба	обхват грудей	обхват п'ястка
Рекордна жвависть	-0,061	-0,148	-0,040	-0,072
Жвависть у віці				
2-х років	-0,137	-0,229	-0,163	-0,215
3-х років	-0,108	-0,182	-0,073	-0,006
4-х років	-0,078	-0,043	-0,040	-0,050
Суб'єкти племінної справи	Зв'язок роботоздатності з промірами (r)			
	висота в холці	навкісна довжина тулуба	обхват грудей	обхват п'ястка
Дібрівський кінний завод	0,266	0,085	0,069	0,057
Запорізький кінний завод	-0,138	-0,139	-0,040	0,118
Лозівський кінний завод	-0,102	-0,109	-0,306	-0,519

Як свідчать дані таблиці 3.9, між показниками жвавості і промірами спостерігаються незначна негативна кореляція. Але при аналізі кореляційних зв'язків між рекордною жвавистю і промірами кобил Дібрівського кінного заводу встановлено позитивні зв'язки, що свідчить про досягнення цим господарством позитивного ефекту поєднання основних селекційних ознак коней орловської рисистої породи.

Оцінка кращих племінних кобил за роботоздатністю потомства представлена у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Оцінка кращих кобил орловської рисистої породи за
роботоздатністю отриманого потомства

Кличка	2 роки		Кличка	3 роки		Кличка	4 роки	
	п	хв. с		п	хв. с		п	хв. с
Боярщина	4	2.20,9 ±0,07	Іва	3	2.10,3 ±0,03	Іва	3	2.06,1 ±0,03
Ролена	5	2.21,4 ±0,12	Шипшина	2	2.10,3 ±0,05	Фіалка	2	2.08,9 ±0,05
Краса	3	2.23,7 ±0,05	Ехо	2	2.11,6 ±0,04	Команда	2	2.09,3 ±0,05
Коста-Ріка	2	2.23,9 ±0,11	Феба	5	2.12,4 ±0,09	Посадка	2	2.09,4 ±0,02
Доброта	3	2.24,8 ±0,09	Фіалка	2	2.13,3 ±0,11	Феба	5	2.09,7 ±0,04
Ехо	3	2.24,8 ±0,03	Калька	2	2.13,5 ±0,08	Ролена	2	2.09,8 ±0,02
Сахароза	2	2.25,4 ±0,14	Сахароза	2	2.14,2 ±0,02	Подруга	2	2.10,5 ±0,03
Феба	6	2.26,2 ±0,21	Доброта	4	2.14,3 ±0,06	Доброта	3	2.11,3 ±0,05
Куниця	6	2.26,3 ±0,19	Оттава	2	2.14,7 ±0,07	Краса	2	2.11,9 ±0,04
Ракушка	2	2.26,6 ±0,08	Ліквідація	2	2.14,7 ±0,08	Тропка	2	2.12,1 ±0,02

Судячи з даних таблиці 3.10, за середніми показниками жвавості потомків дворічного віку кращими є наступні матки: Боярщина (2.20,9±0,07), Ролена (2.21,4±0,12), Краса (2.23,7±0,05); трирічного - Іва (2.10,3±0,03), Шипшина (2.10,3±0,05), Ехо (2.11,6±0,04), 4-річного - Іва (2.06,1±0,03), Фіалка (2.08,9±0,05), Команда (2.09,3±0,05).

Однією з найбільш видатних за якістю потомків є кобила Іва (Ліловий-Куниця), яка дала Імператора 2.02,6 хв.,с, Ібрагіма 2.05,6 хв.,с, Імпорта 2.07,6 хв.,с, Імперіала 2.05,7 хв.,с, Іхтіандра 2.04,8 хв.,с та ін.

Кращими у плані поєднань селекційних ознак жеребці і кобили, оцінені за якістю потомства, належать Дібрівському та Лозівському кінним заводам.

3.1.2. Українська рисиста порода

Станом на 01.01.2024 року розведенням коней української рисистої породи займаються 2 філії ДП "Конярство України", а також приватні господарства (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Кількість коней української рисистої породи в розрізі господарств України

Суб'єкти племінної справи	Наявність на 01.01.2024 р					
	всього		жеребців		маток	
	гол.	%	гол.	%	гол.	%
Запорізький кінний завод № 86	117	48,5	3	27,3	41	51,9
Дібрівський кінний завод № 62	81	33,6	5	45,4	27	34,2
ПР «Рода»	26	10,8	2	18,2	6	7,6
ПСП «Комишанське»	17	7,1	1	9,1	5	6,3
Всього:	241	100,0	11	100,0	79	100,0

Селекційна робота з українською рисистою породою спрямована на розвиток призової роботоздатності. Дослідження динаміки робочих якостей коней різних вікових груп свідчить про покращення основних селекційних ознак в породі (табл. 3.12).

Дані таблиці 3.12 свідчать, що кращі показники жвавості серед коней дворічного віку спростерігались у 2020 та 2021 рр, трирічного - 2021-2023 рр., чотирирічного і старше - 2017 та 2021 роках.

Таблиця 3.12

Середня жвависть коней російської рисистої породи, які випробувались на Одеському іподромі протягом 2015-2024 рр.

Роки	Середня жвависть коней у віці:					
	2 роки		3 роки		4 роки і ст.	
	п	хв. с	п	хв. с	п	хв. с
2015	30	2.29,5±0,89	31	2.18,7±3,56	25	2.11,1±0,67
2016	32	2.30,7±2,89	29	2.17,3±4,89	27	2.10,6±2,78
2017	28	2.27,7±1,89	25	2.16,3±5,43	21	2.06,9±3,78
2018	25	2.30,0±2,14	21	2.15,5±4,12	18	2.09,7±1,96
2019	21	2.30,5±1,67	27	2.14,6±2,78	24	2.08,3±2,54
2020	22	2.25,8±3,17	17	2.15,2±2,69	14	2.10,4±3,35
2021	17	2.25,0±1,19	19	2.12,7±0,95	9	2.06,2±0,57
2022	14	2.25,8±1,67	15	2.13,1±1,12	12	2.08,2±0,85
2023	13	2.30,5±1,47	11	2.11,1±1,26	15	2.08,6±1,17
2024	10	2.36,0±1,56	8	2.16,1±3,89	19	2.12,2±4,45

Сьогодні у суб`єктах племінної справи України селекція української рисистої породи ведеться за двома основними лініями: Скотленда і Воломайта. а також їх відгалуженнями. В таблиці 3.13 представлені характеристики плідників лінії Скотленда за промірами та робочими якостями.

Таблиця 3.13

Характеристика жеребців-плідників лінії Скотленда

Кличка	Рік народження	Жвависть (хв. с) на дистанцію:			Проміри, см			
					ВХ	КДТ	ОГ	ОП
		1600 м	2400 м	3200 м				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Лінія Скотленда (гілки Хут Муна і Спенсер Скотта)								
Гончар	2005	2.00,7	3.11,5	4.20,6	154	156	176	20,0
Джагер	2002	2.04,2	3.20,4	4.17,5	161	160	185	20,0
Істамбул	2003	2.05,4	3.16,3	4.16,9	160	161	179	20,0
Карфаген	2001	2.02,6	3.09,5	4.13,3	164	166	186	21,0
Регістр	2000	2.01,1	3.07,0	4.12,7	164	168	188	21,0

1		2	3	4	5	6	7	8
В середньому:		2.02,8 ±0,64	3.12,1 ±1,76	4.13,5 ±4,65	160,6 ±1,54	162,2 ±1,53	182,8 ±1,60	20,4 ±0,19
Гілка Спіді Крауна								
Грамотей	2017	2.00,0	3.06,8	-	158	160	184	20,5
Вертеп	2002	1.59,8	3.07,8	4.14,8	167	168	198	21,5
Київград	2003	2.01,4	3.10,6	4.24,1	156	158	180	20,0
Montpellier	2001	1.59,5	-	4.12,7	155	163	178	21,0
Прогрес	2004	2.00,3	3.13,3	-	164	166	185	21,0
Романс	2010	1.59,3	3.09,7	-	160	166	180	20,5
В середньому:		2.00,05 ±1,41	3.09,6 ±2,82	4.17,2 ±3,50	160,0 ±1,91	163,5 ±1,59	184,2 ±2,97	20,8 ±0,21
Всього по лінії Скотленда:		2.01,4 ±0,82	3.10,8 ±1,48	4.15,4 ±2,72	160,3 ±1,16	162,8 ±1,08	183,5 ±1,55	20,6 ±0,14

Практично весь молодняк української рисистої породи лінії Скотленда, який проходить випробування на Одеському іподромі, належить до гілки Спіді Крауна, за винятком потомків від Карфагена (Дібрівський к.з.).

В таблиці 3.14 представлені основні характеристики жеребців-плідників лінії Воломайта.

На Одеському іподромі випробується молодняк української рисистої породи, який належить до гілки Вікторі Сонга лінії Воломайта.

При порівнянні показників жвавості між представниками відгалужень обох ліній спостерігається перевага у представників лінії Спіді Крауна: 2.00,05 хв,с внаслідок належності до цієї гілки як імпорного жеребця Montpellier, так і "безхвилинних" дібрівських Грамотея (Montpellier-Гулянка) і Вертепа (Пересвет-Венгрія) та комишанського Романса (Montpellier — Rosaria du Tijas). Майже не відрізняється за середнім показником жвавості гілка Ворті Боя - 2.00,8. Найкращі показники жвавості мають її представники дібрівський Графік (Камін-Горянка) - найжвавіший представник української рисистої породи, а також запорізький Порядок (Gill's Crown-Пасія) і знов таки дібрівський Монреаль (Nunsuchthing-Москва).

Таблиця 3.14

Характеристика жеребців-плідників лінії Воломайта

Кличка	Рік народження	Жвавість (хв. с) на дистанції:			Проміри, см			
		1600 м	2400 м	3200 м	ВХ	КДТ	ОГ	ОП
Гілка Ворті Боя								
Графік	2001	1.57,6	3.09,8	4.11,8	162	168	190	21,0
Гамількар	2004	2.04,8	3.10,2	4.19,8	164	167	185	21,5
Greatest Image	2004	2.02,6	3.12,6	4.20,3	166	165	192	21,0
Монреаль	2014	1.59,7	3.05,1	4.16,1	163	165	185	20,0
Порядок	2007	1.59,3	3.03,7	4.15,1	159	160	175	19,5
В середньому:		2.00,8 ±1,10	3.08,3 ±1,78	4.16,6± 1,85	163,2 ±0,86	165,0 ±2,97	185,4 ±2,04	20,6 ±0,26
Гілка Вікторі Сонга								
Бержерак	2005	2.04,7	3.15,2	4.17,0	160	160	174	20,0
Гоготун	2005	2.00,0	3.11,0	4.15,4	164	162	189	21,0
Кулгард	2002	2.03,5	3.14,1	4.16,5	162	165	183	21,0
В середньому:		2.02,7 ±0,85	3.13,4 ±1,28	4.16,3 ±1,75	162,0 ±2,0	162,3 ±1,27	182,0 ±2,80	20,6 ±0,64
Всього по лінії Воломайта:		2.01,7 ±0,67	3.10,8 ±1,21	4.16,5 ±2,62	162,6 ±0,72	163,6 ±1,04	183,5 ±1,60	20,6 ±0,45

Аналізуючи показники промірів тілобудови, можна спостерігати перевагу представників лінії Воломайта за висотою в холці на 2,3 см; косою довжиною тулуба - 0,8 см.

Серед коней російської рисистої породи вітчизняної селекції найжвавішим представником є жеребець Графік (Камін-Горянка) Дібрівського кінного заводу (рис. 3.4) , який на прязькому іподромі на дистанції 1670 м у восьмирічному віці під керуванням Миколи Вольфа показав жвавість у перерахунку на 1600 м 1.57,6, яка є найкращою за всю історію українського конезаводства. Графік є переможцем усіх найбільш значних призів, включаючи Великий Трирічний,

Дербі та Приз Еліти, а також рекордистом України на дистанцію 3200 м – 4.11,8. Наразі він продукує в якості плідника у Дібрівському кінному заводі.

Рис. 3.4. Жер. ГРАФІК 1.57,6; 4.11,8 (Камін - Горянка) 2001 р.н., плідник Дібрівського к.з. № 62

3.2. Технологія утримання та годівлі коней рисистих порід в умовах Одеського іподрому

Коней рисистих порід на Одеському іподромі утримують у стаєнних приміщеннях, зведених із ракушечника, з висотою стель 3,5–4 м, що забезпечує необхідний об'єм повітря на одну тварину. Кожен кінь розміщується в індивідуальному деннику площею 9 м², тоді як ширина центрального проходу становить 3 м, що відповідає вимогам до ергономіки та безпечного переміщення персоналу. Міжденникові перегородки виконані у вигляді суцільних стін, а з боку коридору верхня частина (вище 1,5 м) обладнана металевими ґратами, що забезпечують добру інсоляцію та візуальний контроль за тваринами. У кожному деннику встановлено індивідуальну годівницю, а напування здійснюється вручну.

У структурі стаєнь передбачені спеціальні відділення для зберігання концентрованих кормів, грубих кормових ресурсів, виїзного спорядження та для потреб персоналу. Як підстилковий матеріал застосовують тирсу або солому, що вирізняються високою гігроскопічністю та теплоізоляційними властивостями.

Мікроклімат у стайнях підтримують відповідно до чинних зоогігієнічних нормативів: узимку температура коливається в межах $+5...+10$ °С, у літній період — $+20...+25$ °С. Вентиляційні системи забезпечують стабільний газовий режим: концентрація вуглекислого газу підтримується на рівні близько 0,20 %, аміаку — приблизно 15 мг/м³, а відносна вологість становить близько 70 %, що сприяє оптимальному функціонуванню дихальної системи коней та зниженню ризику респіраторних патологій.

Щоденний догляд за шкіряним і шерстним покривом тварин включає використання волосяних і синтетичних щіток, металевих і пластикових скребків, спеціальних гребенів і сукняних серветок. Для гігієни копит застосовують металеві гачки. Один раз на місяць проводять розчистку копит та ковку, що є обов'язковою складовою профілактики кульгавості та перевантаження опорно-рухового апарату.

Штатний ветеринарний лікар іподрому здійснює постійний моніторинг клінічного стану тварин і проводить необхідні профілактичні заходи. До планових маніпуляцій входять своєчасне видалення «вовчків» (рудиментарних зубів) та сточування гострих країв коронок зубів, що запобігає травмуванню слизової оболонки ротової порожнини (рис. 3.5).

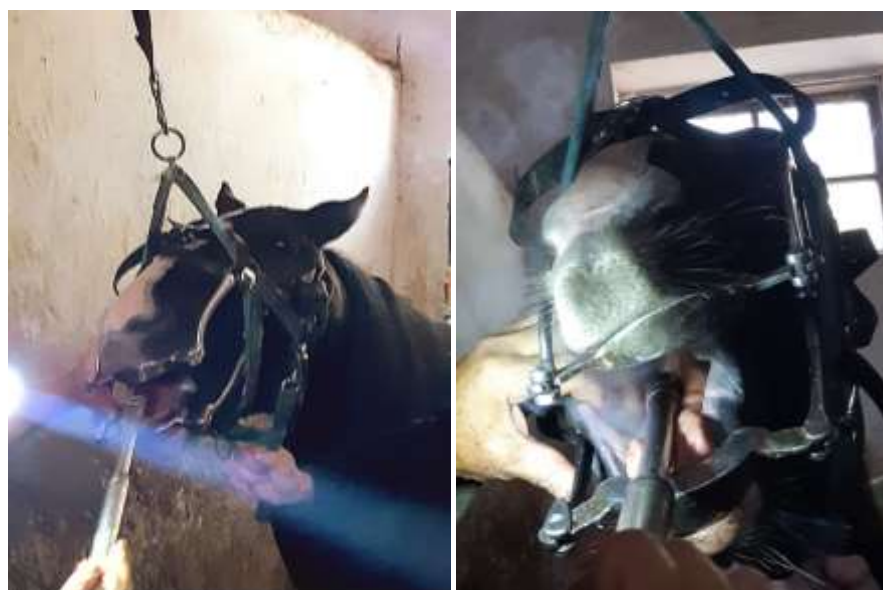

Рис. 3.5. Профілактичні заходи для запобігання травм ротової порожнини

У процесі тренувальної та експлуатаційної роботи з рисистими кінями застосовують широкий спектр вудил, добір яких здійснюється з урахуванням індивідуальних морфофункціональних особливостей тварини, зокрема чутливості тканин ротової порожнини. У випадках наявності травматичних ушкоджень слизової оболонки або дефектів зубного ряду використовують так звані «м'які» конструкції — вудила, обтягнуті шкірою, що забезпечують делікатніший вплив і знижують ризик вторинної травматизації.

До основних типів вудил, що застосовуються в одеській іподромній практиці, належать французькі моделі, вудманси, чотирьохкільчасті вудила, кресчендо, а також конструкції з лопаткою, призначені для запобігання зміщенню язика й оптимізації керованості коня під час жвавого алюру.

Окрім вудил, для стабілізації положення голови та забезпечення правильної біомеханіки руху рисака використовують низку додаткових регулятивних засобів: обер-чек, сайт-чек, шпрунт і мартингал. За потреби контролювати надмірну реактивність коня чи його схильність до перезбудження застосовують спеціалізовані елементи спорядження — «закриті» та «напівзакриті» вуздечки, а також бліндери, муфти, козирки й інші допоміжні пристрої, що обмежують поля зору або модулюють сенсорну чутливість тварини (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Кінь у "закритій" вуздечці, навушниках та профілактичному взутті (нагавки, наколінники, кабури)

Одним із ключових елементів технології утримання та експлуатації рисистих коней є систематичний догляд за їхніми кінцівками, спрямований на профілактику пошкоджень і патологій сухожильно-зв'язкового апарату. У тварин із функціонально ослабленою сполучнотканинною структурою дистальних відділів кінцівок (п'ясткової та плеснової ділянок) застосовують фіксувальні захисні пов'язки, виготовлені з еластичних матеріалів, використовуючи як теплові, так і холодні методики бинтування.

Біомеханічні особливості руху рисака на високих темпах часто створюють передумови до травматизації окремих сегментів кінцівки, у зв'язку з чим у тренувальній та змагальній практиці широко впроваджують спеціальні профілактичні засоби захисту, умовно звані «захисним спорядженням». До їхнього складу входять: гумові кабури та нап'ятники, що мінімізують ризик пошкоджень у ділянці п'яткового відділу; берцові та гомілкові нагавки для попередження травм п'ястка й гомілки; наколінники для стабілізації та захисту зап'ястного суглоба (рис. 3.6); так звані «штани», призначені для захисту передпліччя; а також намишники, які уберегають ліктьову зону від ударних навантажень.

Захисне спорядження для задніх кінцівок включає різноманітні види нагавок, призначених для амортизації ударів у ділянці скакального, путового суглобів, плеснової частини та бабок. Використовують двопрямкові модифікації з відкосом або без нього, моделі з додатковим «язичком» для захисту скакального суглоба, а також варіанти з так званою «квіткою», що захищає повністю путовий суглоб. До цієї групи належать і шарнірні, і гумові нагавки. Для захисту вінчика та путової кістки задніх кінцівок застосовують різні типи козирків (скельперів), що відрізняються за формою та розмірами відповідно до функціонального призначення.

Для підтримання оптимального тону мускулатури у рисистих коней у тренувальний період застосовують різні термотерапевтичні процедури, зокрема зігрівальні компреси, гірчичники, теплові попони та мазі з локальною гіперемізуючою дією. Ці заходи сприяють поліпшенню кровообігу,

прискоренню метаболічних процесів у м'язовій тканині та зниженню ризику мікротравм.

На іподромі значне місце в системі утримання займає науково обґрунтована організація годівлі. Годування проводять суворо за встановленим режимом — тричі на добу у фіксований час, що забезпечує стабільність травних процесів і запобігає стресовим реакціям. У раціон вводять концентровані та грубі корми, а після призових виступів коням згодовують запарену мішанку на основі вівса та висівок для швидшого відновлення енергетичних резервів.

Концентрати тваринам пропонують з урахуванням виду майбутньої роботи: не пізніше ніж за 2 години до тротового навантаження, за 3–4 години до «махової» роботи та за 4–4,5 години до старту на приз. Після фінішу, одразу після проводки, коню видають невелику порцію каші, а овес — щонайменше через 4 години. Якщо тварина бере участь у призовому заїзді, денну норму сіна коригують у бік зменшення для запобігання переповненню шлунково-кишкового тракту. У годівлі рисистих коней використовують високоякісне сіно, у складі якого 30–50 % припадає на бобові рослини, що забезпечує підвищений рівень перетравного протеїну.

Напування регламентують відповідно до фізіологічного стану після навантажень: після троту коней напувають не раніше ніж через 2 години, після інтенсивної роботи або виступу — через 4 години. У літній період під час проводки після значного фізичного навантаження коню дозволяють робити кілька ковтків води кожні 10 хвилин, що дає змогу уникнути порушень водно-сольового балансу без ризику для травної системи.

Нормована годівля ґрунтується на збалансованих раціонах, повністю забезпечених основними поживними речовинами, мінералами та вітамінами. У літній сезон до раціону включають свіжоскошену зелену масу, а також вітамінні премікси для підтримання метаболічної стабільності організму. Корисним доповненням є морква (1–2 кг на добу), а також яблука й кавуни як джерело природних вітамінів і структурних вуглеводів. У період інтенсивних

тренувань чи підготовки до значних призів до раціону додають 100–150 г цукру у суміші з вівсом як швидкодоступне джерело енергії.

У період найбільш інтенсивних тренувальних та змагальних навантажень (травень–вересень) раціон спортивного рисака формується з урахуванням підвищеної потреби організму в енергії, протеїні та структурній клітковині. Добова норма грубих кормів включає 4 кг злакового та 2 кг бобового сіна, що забезпечує оптимальний баланс клітковини та високоякісного протеїну. Із концентрованих кормів коню згодовують 6 кг овса та 1 кг висівок, які виступають джерелом легкодоступних енергетичних та мінеральних речовин. Мінеральна частина раціону передбачає додавання крейди у кількості 4–50 г та 7–8 г кухонної солі на кожні 100 кг живої маси тварини, що сприяє підтриманню стабільного електролітного і кислотно-основного балансу.

У зимовий період, а також при зниженні тренувальних навантажень, частку концентратів у добовому раціоні зменшують, з одночасним збільшенням кількості грубих кормів. З метою варіативності енергетичного складу раціону частину овса замінюють кукурудзою, що дозволяє підтримувати необхідний рівень обмінної енергії без ризику перевантаження травного тракту.

У таблиці 3.15 наведено нормовані показники годівлі рисистих коней у фазі максимальних тренувальних навантажень. Аналіз представлених даних засвідчує, що добові раціони повністю відповідають нормативним вимогам за показниками обмінної енергії та основних поживних речовин. Годівля організована з урахуванням живої маси тварин, рівня їхньої тренуваності та специфіки функціонального навантаження, що забезпечує підтримання високої працездатності та фізіологічної стійкості організму рисаків у період спортивного сезону.

Таблиця 3.15

Норми годівлі коней рисистих порід під час інтенсивних навантажень

Показники	Норма	Корми та добавки									
		Сіно злаково- бобове	Овес (зерно) плющений	Висівки пшеничні	Кукурудза (зерно)	Морква	Монокальцій фосфат	Сірчанокислій кобальт	Масляний препарат віт А	± до норми	Усього
Кількість корму, кг		8	3	1	2	2	0,05				
Суша речовина	12,5	6,94	2,55	0,85	1,8	0,34					12,5
К.О.	10,6	3,84	3,0	0,75	2,76	0,28				+0,08	10,68
Обмінна енергія, мДж	115	51,6	27,6	8,85	24,4	4,4				+1,8	116,8
Сирий протеїн, кг	1,375	0,726	0,324	0,151	0,206	0,012				+0,04	1,42
Перетравний протеїн, кг	989	408	237	194	146	16				+11	1000
Лізін, г	56	29	13,8	8,4	4,2	1,0				+0,4	56,4
Сира клітковина, кг	2,25	1,896	0,291	0,088	0,076	22				+0,05	2,3
Сіль поварена	35									+35	35
Кальцій, г	62	44,8	4,5	2,0	1,0	1,8	8,7			+0,8	62,8
Фосфор, г	50	10,4	10,2	9,6	10,4	1,2	11			+3	53,0
Магній, г	16,2	11,2	3,6	4,3	2,8	0,6				+7,3	23,5
Залізо, мг	1000	1328	123	17,0	606	20				+1247	2247
Мідь, мг	100	168	14,7	11,3	5,8	2,2				+102	202
Цинк, мг	310	169,6	67,5	81	59,2	4,4				+71	381
Кобальт, мг	6,2	1,6	0,21	0,1	0,12	0,16		19,4		-	6,2
Марганець, мг	370	1062	169	117	7,8	4,2				+990	1360
Йод, мг	6,2	3,32	0,20	1,95	0,34	0,06				+0,2	6,42
Каротин, мг	125	192	3,9	2,6	13,6	108				+195	320
Вітамін А, тыс. МЕ	31	-	-	-	4,4	-			0,26	-	31
Вітамін Д, тис. МЕ	3,1	2,4	-	-	-	-				-	3,1
Вітамін Е, мг	310	624	38,7	20,9	45,2	3				+433	743
Вітамін В ₁ , мг	37,5	10,4	21,9	6,0	8,0	1,2				+10	47,5
Вітамін В ₂ , мг	37,0	56	3,3	2,9	2,4	0,6				+28	65
Вітамін В ₃ , мг	43,7	80	39	23,5	15,0	2,4				+116	160
Вітамін В ₄ , мг	1870	5200	2700	1300	900	100				+8370	10200
Вітамін В ₆ , мг	19	3,6	5,7	15	8,6	2,6				+18,5	35,5
Вітамін В ₁₂ , мг	75	-	-	-	-	-				-	

Одним із визначальних факторів, що формують призову працездатність рисистих коней та суттєво впливають на результативність їхнього виступу, є біговий екіпаж, відомий під назвами «качалка» або «сулка». За конструкційними особливостями та масою ці екіпажі поділяють на робочі й призові. Робочі варіанти характеризуються більшою масивністю, обладнані колесами зменшеного діаметра та широким протектором, унаслідок чого тяглове зусилля при русі в такому типі екіпажу становить у середньому близько 5 кг.

Для виконання високошвидкісних робіт і стартів на призових заїздах використовують полегшені модифікації екіпажів — призові качалки. До найпоширеніших різновидів належать «спринт», «дербістка», «призова» та «американка». На сьогодні ДП «Конярство України» та низка приватних власників спортивних коней співпрацюють із фінською компанією Finntack, яка спеціалізується на виробництві сучасної амуніції та бігових екіпажів. Призові й робочі качалки цього виробника демонструють суттєву технічну перевагу над застарілими моделями типу «ліра» та «американка», унаслідок чого поступово витісняють їх із практики використання на українських іподромах.

3.3. Практичні прийоми індивідуального тренінгу та підготовки рисаків до виступів на приз

Технологія підготовки рисистих коней до призових виступів формується з урахуванням багатьох чинників: віку тварини, морфологічних особливостей екстер'єру, попередніх спортивних досягнень, дистанції, на яку готується кінь, необхідного рівня фізичного навантаження, стану здоров'я, характеру попередньої роботи, індивідуальної реакції коня на тренувальні навантаження, особливостей його рухового апарату, темпераменту, сезону року, а також індивідуального підходу та методики тренера.

На Одеському іподромі тренування проводяться на двох типах доріжок: призовій та піщаній (у разі наявності опадів). Щоденне навантаження

визначається кількістю кругів на призовій доріжці довжиною 1600 м, а за погіршення погодних умов — перераховується відповідно до кількості кругів на піщаній доріжці довжиною 1476 м.

Одним з елементів тренінгу молодих кобил є їх рух за качалкою, у яку запряжений досвідчений кінь (рис. 3.7). Такий вид тренінгу сприяє врівноваженості нервової системи, особливо у надто збудливих тварин.

Рис. 3.7. Тренінг рисистих коней в парі

У таблиці 3.16 представлено тижневе дистанційне навантаження на коней в розрізі вікових груп, яке визначається як кількість робочих кругів довжиною 1600 м та загальний пробіг у кілометрах. Аналіз даних показує, що з віком інтенсивність тренувального процесу поступово зростає: у трирічних коней крокова робота збільшується на 20 %, у чотирирічних — на 30 %; тротові навантаження у коней 4 років зростають на 10,9 % порівняно з молодшими. Обсяг роботи розмашкою залишається сталим для всіх вікових груп — два круги по 1,6 км. Махова робота демонструє поступове збільшення: у трирічних коней приріст складає 16,8 %, у чотирирічних — 14,2 % порівняно з трирічними.

Жвава рись здійснюється раз на тиждень, одним кругом, і лише для окремих коней із врахуванням їхнього фізіологічного стану; у таких випадках

дистанція може складати 2400 м, що еквівалентно 1,5 кругам. Паралельно з віком поступово збільшується кількість випробувань та довжина дистанцій: для дворічних коней встановлена дистанція 1600 м, для трирічних — 1600 і 2400 м, для чотирирічних і старших — 1600, 2400, 3200 та 4800 м. Така диференціація навантажень дозволяє оптимально розвивати фізичні якості коней та поступово адаптувати їх до більш високих робочих інтенсивностей.

Таблиця 3.16

Інтенсивність тижневого навантаження на рисаків залежно від віку

Алюри	Вік коней, років.					
	2		3		4 і старше	
	к-ть кругів	км	к-ть кругів	км	к-ть кругів	км
Крок	10	16	12	19,2	13	20,8
Трот	27,5	44	27	43,2	30,5	48,8
Розмашка	2	3,2	2	3,2	2	3,2
Мах	3	4,8	3,5	5,6	4	6,4
Жвава рись	1	1,6	1-1,5	1,6-2,4	1-1,5	1,6-2,4
Норма випробувань на місяць, разів	До 3		не більше 4		не більше 5	

На Одеському іподромі організація тренувального процесу рисистих коней здійснюється за тижневим циклом із врахуванням індивідуальних особливостей кожної тварини. У межах цього циклу передбачено проведення однієї жвавої роботи (або тренування на приз) та однієї махової роботи на тиждень (табл. 3.17, варіант 1).

Для дворічних коней тижневий графік тренувань є основним під час підготовчого періоду і зберігає актуальність у фазі випробувань, оскільки для цих тварин допускається участь у призових заїздах не частіше ніж двічі на місяць із мінімальним інтервалом між стартами 10 днів. У випадку, коли

дворічний кінь бере участь у змаганнях кожні два тижні протягом тривалого періоду і проявляє ознаки втоми, у двотижневому циклі допускається проведення лише двох махових робіт без включення жвавої роботи (табл. 3.17, варіант 2).

Таблиця 3.17

Варіанти тижневого навантаження на коней рисистих порід залежно від кількості виступів на приз

Дні тренувального циклу	Вид навантаження				
	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	Варіант 4	Варіант 5
1	приз	приз	жвава	приз	приз
2	крок-трот	крок-трот	крок-трот	крок-трот	крок-трот
3	водилка або левада	водилка або левада	трот	трот	трот
4	трот	трот	трот	мах	трот
5	мах	трот	мах	водилка або левада	мах
6	трот	мах	водилка або левада	трот	водилка або левада
7	трот	трот	трот	розмашка	трот
8	трот	трот	мах	приз	приз
9	резвая	трот	трот		
10	водилка або левада	водилка або левада	трот		
11	трот	мах	приз		
12	мах	трот			
13	трот	трот			
14	трот	трот			
15	приз	приз			

Проміжні махові роботи виконуються у 2–3 гіти, при цьому третій гіт для трирічних коней проводиться на дистанції 2400 м, а для чотирирічних і старших — на 3200 м. Перевага третього варіанту організації тренувального циклу (табл. 4, вар. 3) полягає у можливості більш інтенсивної жвавої роботи

коня, оскільки період відновлення в порівнянні з тижневим циклом подовжений, а вплив випадкових факторів (погодні умови, стан доріжки, підковування) зведений до мінімуму. Досвід показує, що двома маховими роботами легше підтримувати контроль за фізіологічним та нервово-психічним станом коней із підвищеною реактивністю перед виступами.

Під час виступів рисистих коней на приз із тижневим інтервалом жваві роботи не проводять. Аналогічно до двотижневого циклу виступів, підготовка коня може здійснюватися за четвертим або п'ятим варіантом (табл. 4, вар. 4–5) з урахуванням загального стану тварини, її індивідуальних особливостей і характеру жвавої роботи на призі. Махові навантаження виконуються у 2–3 гіти, а розмашкова робота — у 2 гіти.

За умов регулярних виступів із інтервалом один тиждень (наприклад, по неділях), у середині тижня проводять одну легку махову роботу або розмашку у 2 гіти. Будь-яка програма тренувань на іподромі враховує індивідуальні характеристики коней, зокрема вік, стать та породні особливості.

Іподромний тренінг молодняку починають залежно від рівня його підготовленості, здобутого в кінному заводі. Тренування молодих рисаків проводять, як правило, у групах. На початкових етапах до групи включають добре виїждженого коня старшого віку, що слугує орієнтиром для молодняку. Більшість дворічних коней на іподромі на початковому етапі тренують прискореним («веселим») тротом зі швидкістю 5–5,5 хв на 1600 м. Кожного молодого рисака поступово привчають рухатися тротом за основним конем групи, попереду нього або поруч, а під час махових і жвавих робіт змінюють положення коня в групі для розвитку орієнтації та координації.

У перший місяць перебування дворічок на іподромі обсяг і інтенсивність навантажень знижують через адаптацію до нових умов, перерву в тренуванні під час транспортування та зміну наїзників. Протягом першого тижня коней тренують лише тротом і кроком у два малі репризи (3200–1600–3200 м). З другого тижня вводять легкі махові роботи у 2 гіти, що проводяться протягом двох днів на тиждень. Після розмашки і махових навантажень коням

рекомендують обов'язковий відновлювальний трот протягом не менше ніж 800 м. Наступного дня після махових робіт молодняку надають активний відпочинок у леваді (варку) тривалістю 1 годину.

Для коней, які пройшли інтенсивний заводський тренінг, із другого місяця перебування на іподромі поступово вводять тротові роботи більшого обсягу у три репризи та махові роботи у три гіти, що дозволяє підвищити загальну фізичну підготовку та адаптацію молодняка до інтенсивних навантажень іподромного циклу.

Залежно від індивідуальних особливостей рисаків, час проходження ними дистанції 1600 протягом першого місяця основного періоду поступово доводять до 3 хв - 2 хв. 40 с. (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Інтенсивність проведення жвавих робіт для коней рисистих порід в розрізі вікових груп та бігового класу

Вид тренувального алюру	Жвавість на дистанцію 1600 м при виконанні тренувальних робіт				
	Дворічні (підготовчий період)	Дворічні (основний період)	Трирічні	Чотирирічні	Старший вік
Розмашка	4.00 – 3.20	3.30. – 2.55	3.00 – 2.45	2.50 – 2.35	2.45 – 2.35
Мах	3.20 – 3.05	3.15-2.40	2.50 – 2.30	2.40 – 2.20	2.30 – 2.18
Жвава рись	-	2.50 – 2.30	2.30 – 2.15	2.20 – 2.10	2.15 – 2.05
Виступ на приз	-	3.00 – 2.20	2.20 – 2.10	2.15 – 2.05	2.10 – 2.00

Як свідчать дані таблиці 3.18, динаміка кожного виду жвавих робіт має невеликі відмінності. Наприклад, жвавість при роботі розмашкою та махом збільшується з кожним роком на 10 сек.; при роботі жвавою рисою – на 15 сек. у трирічок у порівнянні з дворічками та на 5 сек. у чотирирічок у порівнянні з трирічками, а також у старшого віку у порівнянні з чотирирічками. Аналогічно підвищується і біговий клас, тобто рекорд коня в призі: у трирічок на 10 сек. у

порівнянні з дворічками, у чотирирічок на 5 сек. у порівнянні з трирічками та у старшого віку – на 5 сек. у порівнянні з чотирирічками.

Збільшуючи інтенсивність жвавої роботи на 2–3 секунди в наступних тренувальних заняттях, необхідно кожного разу оцінювати вплив цього навантаження на загальний фізіологічний стан та координацію рухів коня. Після закріплення досягнутого рівня жвавості поступово переходять до наступного збільшення, поступово покращуючи її на 2–3 секунди, при цьому обов'язково враховують погодні умови та стан покриття доріжки. Жодне тренування не повинно призводити до перевтомлення тварини.

У міру підвищення жвавості та підготовки коня до призових стартів його привчають до коротких жвавих відрізків по 100–200 м, що виконуються наприкінці останнього гіту. Контрольна жвава робота дворічних коней зазвичай проводиться на 5–10 секунд повільніше від запланованої швидкості виступу на приз.

Після махових та жвавих навантажень особливе значення приділяють поступовому відновленню. Охолодження починають із відновлювального троту, після чого коня водять під попоною протягом однієї години, при цьому кожні 10 хвилин йому дають кілька ковтків води для підтримання водно-сольового балансу.

За 1–1,5 години до старту обов'язково проводять розминку в один гіт та безпосередню підготовчу роботу (фальстарт) перед виступом, аналогічно до контрольної жвавої роботи. Через тиждень після призового старту рекомендується проведення контрольного тренування в два гіти. У разі відсутності будь-яких відхилень у фізичному стані коня тренувальний процес можна продовжувати, а тварину реєструвати для участі у наступних призових заїздах.

Тренувальний процес трирічних коней є логічним продовженням підготовки, проведеної у дворічному віці. У рамках тижневого циклу зберігається одна жвава робота або виступ на приз та одна проміжна махова робота. Продовжується поступове нарощування жвавості з подальшою

контрольованою роботою та закріпленням досягнутих результатів. Під час всіх гітів жвавої роботи останні 400 м дистанції передбачено підвищення жвавості, що дозволяє формувати фінішний бросок та оцінювати відповідність обраної швидкості на всю дистанцію. Нездатність коня підвищити жвавість на останній чверті дистанції свідчить про завищення темпу на попередніх ділянках.

Відповідно до правил випробувань, трирічні рисаки беруть участь із 1 червня у двогітових призових заїздах на дистанцію 2400 м, що вимагає ретельної попередньої підготовки. З цією метою вже в зимовий період рекомендується вводити у другому гіті махові роботи на дистанції 2400 м. Така практика сприяє розвитку жвавісної витривалості коня та забезпечує успішні виступи в двогітових та дистанційних призових заїздах з початку червня.

Тренувальний процес чотирирічних коней передбачає на тиждень одну трьохгітову махову роботу або виступ на приз та одну трьохгітову махову роботу з останнім гітом на подовжену (2400 м) або довгу (3200 м) дистанцію. Наступного дня після виконання цих навантажень коней переводять на полегшену тиху роботу в два репризи, рух на водилці або активну прогулянку у леваді (варку). В інші дні тренування проводять тротом у качалці в три великі репризи для підтримання загальної фізичної форми та відновлення.

Окрім одногітових випробувань на 1600 м, чотирирічні рисаки беруть участь у дво- та трьохгітових заїздах на дистанції 2400 і 3200 м. Підготовка до таких стартів потребує збільшення обсягу та інтенсивності махових робіт, тому в тренувальну схему вводять третій гіт махових робіт на 3200 м. Для підготовки до трьохгітових призових заїздів також передбачено проведення жвавих робіт у чотири гіти, що сприяє формуванню витривалості, швидкісно-силових якостей та стійкості коня до інтенсивних навантажень.

У тренувальному процесі коней старшого віку, порівняно з чотирирічними тваринами, принципових відмінностей немає, проте до п'яти років у коней завершуються основні етапи фізичного розвитку, що забезпечує їхню більшу стійкість до підвищених навантажень. Для таких тварин зимовий сезон переважно слугує періодом активного відпочинку, хоча участь у

призових заїздах не виключається. Рисаків, які виділяються високим рівнем жвавості, доцільно на зимовий період переводити на відпочинок у кінних господарствах. Під час цієї реабілітації рекомендується проводити тривалі нежвові роботи із підвищеним тягловим навантаженням та забезпечувати тривале перебування коней на свіжому повітрі у просторих варках. Такий режим сприяє заспокоєнню нервової системи, зміцненню кінцівок та розвитку глікогенових депо, що є необхідною умовою для формування жгавісної витривалості, без якої неможливий подальший прогрес швидкісних якостей у літньому сезоні.

Особлива увага на іподромі приділяється тренувальному процесу та випробуванням кобил. Основним чинником, що ускладнює їх планомірне тренування, є прояви статевої охоти. У більшості кобил її пікові прояви спостерігаються навесні, проте деякі тварини приходять у цей стан незалежно від пори року. Під час іподромних випробувань, коли кобили підлягають високим фізичним і психоемоційним навантаженням, їхній нормальний статевий цикл, що триває близько трьох тижнів, зазвичай істотно порушується.

У період статевої охоти кобил переводять на полегшені тренувальні навантаження та виключають із участі у випробуваннях. Ігнорування цих правил може призвести до порушення репродуктивних функцій, а також завдати значної шкоди як фізіологічному стану тварини, так і її спортивній кар'єрі.

Кобили, особливо при високих тренувальних навантаженнях, демонструють підвищену вибагливість щодо якості кормів. Після інтенсивних жгавих робіт та виступів на приз у них часто знижується або тимчасово пропадає апетит. Для збереження кобил у добрій спортивній формі графік тренувань і випробувань складають так, щоб кожному значному навантаженню передував достатній період малоінтенсивної, відновлювальної роботи. Наприклад, виступи на приз можна планувати через інтервал у три тижні, жгаві роботи — за 10 днів до старту, а проміжні роботи — замінювати розмашками на подовжених дистанціях.

При проведенні багатогітових тренувань жвависть більшості кобил у першому гіті рекомендується встановлювати дещо нижче, ніж у жеребців аналогічного жвавісного класу, для запобігання перевантаженню та забезпечення оптимального темпу відновлення.

Слід зазначити, що характерною особливістю тренування орловських рисаків є дещо нижчий рівень жвавості порівняно з українськими рисаками, особливо у перших гітах, при майже аналогічному обсязі жвавих та тихих робіт. Досвід показує, що перенапруження для орловських рисаків є більш небезпечним, ніж для українських. Молоді орловські рисаки, зокрема дворічні та трирічні, більш схильні до травмування мускулатури та сухожильно-зв'язкового апарату, а також швидше закріплюють небажані умовнорефлекторні навички. Це пояснюється тим, що орловські коні зазвичай більш віддатливі і можуть під час виступів на приз демонструвати жвависть, до якої їх фізична підготовка ще не повністю відповідає.

Порівняльні показники жвавості коней орловської та української рисистих порід у різному віці представлені у таблиці 3.19.

Таблиця 3.19

Середня жвависть коней орловської та української рисистих порід різних вікових груп

Вік, років	Порода	Кількість, гол.	Жвависть на 1600 м.		Кличка
			середня	краща	
2	Орловська	26	2.35,7±0,13	2.14,8	Есенція (Ізбраннік- Ескадра)
	Українська	10	2.23,2±0,17	2.11,8	Рив'єра (Greatest Image-Ресніца)
3	Орловська	21	2.17,1±0,14	2.07,0	Барич (Чардаш- Будущая)
	Українська	8	2.10,6±0,07	2.06,0	Бумазея (Монреаль- Бегонія)
4	Орловська	14	2.11.6±0,06	2.05,8	Форсаж(Жаворонок-Фабрика)
	Українська	13	2.14,6±0,05	2.02,9	Германія(Монреаль- Гулянка)
Ст. вік	Орловська	4	2.14,2±0,01	2.05,4	Журавель (Факел- Жалейка)
	Українська	6	-	-	-

Аналіз даних таблиці свідчить, що рисаки української рисистої породи демонструють вищий рівень жвавості на всіх вікових етапах порівняно з орловськими рисаками. У дворічному віці середня різниця в часі проходження дистанції 1600 м становила 12,5 сек, у трирічному — 6,5 сек, а у чотирирічному — 3,0 сек. Подібні тенденції спостерігаються й при порівнянні найкращих коней за показниками жвавості: у дворічних різниця становила 3,0 сек, у трирічних — 1,0 сек, а у чотирирічних — 2,9 сек. У старшому віці кількість жеребців української рисистої породи через реалізацію залишилась недостатньою для формування заїздів, тому їх випробування не проводились.

Важливим показником робочих якостей спортивного коня є жвавісна скороспілість, яка характеризує вік досягнення показника жвавості 2 хв.10 с. і жвавіше. У таблиці 3.20 наведено показники жвавості рисаків орловської та української рисистої породи на Одеському іподромі у віці 2 та 3 років, що дозволяє оцінити швидкісно-витривалісні якості коней на ранніх етапах тренування.

Таблиця 3.20

Показники жвавісної скороспілості рисистих коней в розрізі порід

Порода	Кількість коней класу 2.10 та жвавіше					
	3 роки		4 роки		ст. вік	
	гол	%	гол	%	гол	%
Орловська	2	9,5	3	21,4	2	25
Українська	5	62,5	6	46,1	-	100

Аналіз даних таблиці свідчить, що коні української рисистої породи значно випереджають орловських за скороспілістю. Так, у віці трьох років частка українських рисаків класу 2.10 та жвавіше становить 62,5 %, тоді як серед орловських — лише 9,5 %. У чотирирічному віці у орловських коней частка жвавісного класу 2.10 майже вдвічі менша, ніж у українських.

3.4. Динаміка призової продуктивності та ефективність випробувань коней рисистих порід на Одеському іподромі

Статистичні дані щодо найкращих представників породи за показниками жвавості у досліджуваній період наведені у табл. 3.21 та 3.22.

Таблиця 3.21

Показники кращої жвавості коней орловської рисистої породи за сезон 2024 року

Вік, років	Стать	Жвавість, хв., с	Кличка, походження, коневласник
2	жер.	2.18,5	Гаджет – сір. жер. (Жакоп – Гофера) Філія «Лозівський к.з. №124»
	коб.	2.14,8	Есенція – сір. коб. (Ізбраннік – Ескадра) Філія «Лозівський к.з. №124»
3	жер.	2.07,0	Барич – вор. жер. (Чардаш – Будущая) Філія «Запорізький к.з. №86»
	коб.	2.08,7	Рутиня – сір. коб. (Ізбраннік – Роксолана) Філія «Лозівський к.з. №124»
4	жер.	2.05,8	Форсаж – гн. жер. (Жаворонок – Фабрика) Філія «Дібрівський к/з №62»
	коб.	2.06,3	Цивілізація – сір. коб. (Заводчик – Цапфа) Філія «Лозівський к.з. №124»
Ст. вік	жер.	2.05,4	Жираф – гн. жер. 2019 р.н. (Факел – Жалейка) Філія «Лозівський к/з №124»
		2.05,4	Журавель – гн. жер. 2017 р.н. (Факел – Жалейка) Філія «Лозівський к/з №124»
	коб.	-	-

Як свідчать дані таблиці 3.21, лідером серед суб'єктів племінної справи, якому належать найжвавіші представники орловської рисистої породи, є Лозівський кінний завод. Запорізькому кінному заводу належить лише трирічний жеребець Барич, Дібрівському - чотирирічний Форсаж.

Таблиця 3.22

Показники кращої жвавості коней української рисистої породи за сезон
2024 року

Вік, років	Стать	Жвавість, хв., с	Кличка, походження, коневласник
2	жер.	2.20,3	Рахунок – руд. жер. (Київград – Розмова) Філія «Запорізький к.з. №86»
	коб.	2.11,8	Рив'єра – гн. коб. (Greatest Image – Рєсніца) Філія «Запорізький к.з. №86»
3	жер.	2.07,0	Ромаріо – руд. жер. (Montpellier – Rosaria du Tijas) ПР «Рода» (в оренді у Палкіна І.П.)
	коб.	2.06,0	Бумазея – гн. коб. (Монреаль – Бегонія) Філія «Дібрівський к.з. №62»
		3.12,1 (2.06,0)	Оптимальність – гн. коб. (Порядок – Омега) Філія «Запорізький к.з. №86»
4	жер.	2.03,0	Дедлайн – гн. жер. (Defi ol`Aupou – Dion Om) (нар. в ПР «Рода») власник Кузьменко Д.О.
	коб.	2.02,9	Германія – гн. коб. (Монреаль – Гулянка) Філія «Дібрівський к.з. №62»
Ст.	жер.	-	-
вік	коб.	-	-

Як свідчать дані таблиці, три представника з найкращою жвавістю належать Запорізькому кінному заводу, два - Дібрівському та два - племрепродуктору "Рода". Племрепродуктор "Рода" спеціалізується на розведенні коней української та французької рисистих порід і випробує їх гна Київському іподромі. Представлені в таблиці жеребці Ромаріо і Дедлайн належать приватним власникам; Дедлайн проходив випробування на Одеському іподромі, а Ромаріо був привезений для участі у Великому трирічному призі.

Про ефективність систем тренінга в умовах Одеського іподрому свідчать рекорди для коней обох порід, встановлені в призах (табл. 3.23, 3.24)

Таблиця 3.23

Рекорди Одеського іподрому для коней орловської рисистої породи
станом на 1.01.2025 р.

Дистанція, м	Кличка	Жвавість	Коневласник	Рік	Наїзник
1	2	3	4	5	6
Дворічки					
1600	Румба	2.08,8	кінний завод «Шахтар»	2009	О.С. Красношлик
	Бойовик	2.11,8	ПП «Астейя»	2008	М.С. Красношлик
Трирічки					
1600	Бегущая	2.07,6	Запорізький кінний завод	2006	Є.М. Ковальський
	Дует	2.07,2	Запорізький кінний завод	2017	М.С. Красношлик
2400	Бегущая	3.15,5	Запорізький кінний завод	2006	Є.М. Ковальський
	Есмінець	3.18,6	Лозівський кінний завод	2006	М.С. Красношлик
Чотирирічки					
1600	Анталія	2.06,2	Дібрівський кінний завод	2018	Ю.К. Юркевич
	Поток	2.04,5	Алтайський кінний завод	1989	П.Д. Буцко
2400	Канитель	3.15,1	1-й МКЗ	1989	А.Ф. Пацерковський
	Жираф	3.11,5	Лозівський кінний завод	2023	О.М. Макаров
3200	Графіка	4.27,6	Лозівський кінний завод	2022	О.А. Гаврилюк
	Сідней	4.25,3	Дібрівський кінний завод	2024	М.О. Оборін

Продовж. табл. 3.23

1	2	3	4	5	6
4800	Карело-Фінка	7.00,7	Лозівський кінний завод	2018	О.М. Макаров
	Удівіт	7.01,3	Запорізький кінний завод	2011	В.О. Тальянський
Старший вік					

1600	Канитель	2.06,4	1-й МКЗ	1989	О.П.Студенікін
	Ваза	2.06,4	Дібрівський кінний завод	2006	М.О. Оборін
	Піон	2.03,3	Дібрівський кінний завод	1974	В.Н. Смирнов
2400	Канитель	3.15,1	1-й МКЗ	1989	А.Ф. Пацерковський
	Поток	3.10,7	Алтайський кінний завод	1992	П.Д. Буцко
3200	Таврія	4.30,9	АТ «Павлівське»	1993	І.М. Рижих
	Ренклюд	4.25	Запорізький кінний завод	2008	А.В. Авдемирець
4800	Подкова	7.23,2	Лимарівський кінний завод	2013	Т.Л. Чепелєвська
	Родник	6.57,2	Запорізький кінний завод	2012	М.В.Косюк

Таблиця 3.24

Рекорди Одеського іподрому для коней української рисистої породи
станом на 1.01.2024 р.

Дистанція	Кличка	Жвавість	Коневласник	Рік	Наїзник
1	2	3	4	5	6
Дворічки					
1600	Яблонька	2.06,5	Запорізький кінний завод	2019	М.С. Красношлик
	Варпик	2.08,5	пр.вл. Лукацька Н.	2014	М.С. Красношлик
Трирічки					
1600	Гігантела	2.07,6	ПСП "Комишанське"	2012	В.В. Ключніков
	Громобой	2.07,2	пр. вл. Бондарь	2012	О.О. Бондарь

Продовж. табл. 3.24

1	2	3	4	5	7
2400	Буря	3.15,5	Дібрівський кінний завод	2010	А.А. Авдемирець
	Грамотей	3.18,6	Дібрівський кінний завод	2020	В.Д. Оніщенко
Чотирирічки					

1600	Гімназія	2.00,9	Дібрівський кінний завод	2021	Ю.К. Юркевич
	Грамотей	2.00,0	Дібрівський кінний завод	2021	М.О. Оборін
2400	Гімназія	3.04,5	Дібрівський кінний завод	2011	Ю.К. Юркевич
	Грамотей	3.04,8	Дібрівський кінний завод	1988	М.О. Оборін
3200	Буря	4.15,5	Дібрівський кінний завод	2011	А.А. Авдемирець
	Грамотей	4.14,3	Дібрівський кінний завод	2021	М.О. Оборін
4800	Гімназія	6.31,0	Дібрівський кінний завод	2021	Ю.К. Юркевич
	Грамотей	6.28,9	Дібрівський кінний завод	2021	М.О. Оборін
Старший вік					
1600	Гімназія	2.00,9	Дібрівський кінний завод	2021	Ю.К. Юркевич
	Еллова	1.57,7	пр. вл. Блок А.	1992	А. Блок
2400	Гімназія	3.04,5	Дібрівський кінний завод	2021	Ю.К. Юркевич
	Гексан	3.08,0	Дібрівський кінний завод	2011	П.В. Міцкевич
3200	Опала	4.21,2	Лимарівський кінний завод	2011	О.О. Кузьменко
	Цитрус	4.16,3	Азінський кінний завод	1985	П.Д. Буцко
4800	Гімназія	6.31,0	Дібрівський кінний завод	2008	С.М. Михайленко
	Гігант	6.44,0	Лимарівський кінний завод	2018	О.О. Кузьменко

Отже, кіньми орловської рисистої породи за останні 10 років було встановлено 6 рекордів іподрому (27,2% від загальної кількості), а кіньми української рисистої - 10 (45,5% від загальної кількості). Серед рекордів для орловської рисистої породи 1 (4,5%) належать коням Запорізького кінного заводу, 2 (9,1%) - Дібрівського і 3 (13,6) - Лозівського кінного заводу. Серед рекордів для української рисистої 8 (40,9%) належить коням Дібрівського

кінного заводу, 1 (4,5%) - Запорізького і - Лимарівського кінного заводу, який на сьогоднішній день знаходиться в окупації.

Таблиця 3.23

Показники виробничої діяльності філії «Одеський іподром» ДП
«Конярство України» у 2024 році

Показник	Факт. виконання
Кількість випробуваних коней, гол	106
у т. ч. орловських рисистих	79
українських рисистих	27
Кількість днів рисистих випробувань	39
Кількість рисистих коневиступів	1098
на 1 гол	9,7
Проведено заїздів	243
у т. ч. традиційних призів	51
іменних призів	17
Середня витрати кормів на 1 гол, кг	
овес	6
кукурудза	0,5
сіно	5

Таким чином, попри функціонування іподрому в умовах воєнного стану, у сезоні 2024 року було організовано 39 бігових днів, у межах яких зафіксовано 1098 виступів рисистих коней.

Починаючи з 2016 року випробування рисистого поголів'я проводяться без призових фондів, оскільки діяльність тоталізатора була зупинена ще у 2009 році. Унаслідок цього іподроми фактично позбавлені основного джерела прибутку, що традиційно забезпечує економічну самоокупність рисистих змагань у країнах із розвинутим кінним спортом. Ситуація ускладнюється тим, що установа має статус державної, що істотно обмежує можливість залучення приватних інвестицій або державного фінансування, спрямованого саме на модернізацію матеріально-технічної бази та підтримку бігового спорту.

У сукупності ці фактори формують стійку збитковість галузі ризикового спорту та стримують її інноваційний розвиток. За таких умов актуальним видається перегляд моделі управління та перехід до форматів, близьких до європейських практик, зокрема передання іподромної інфраструктури у приватну або змішану форму власності, що може забезпечити притік інвестицій та стабілізацію економічного стану галузі.

ВИСНОВКИ

1. Орловська рисиста порода створена наприкінці XVIII- напочатку XIX сторіччя шляхом складного відтворного схрещування. Українська рисиста порода створена внаслідок консолідації української популяції російського рисака і затверджена у 2024 р.

2. Сучасний відтворювальний склад орловської рисистої породи України становить 21 жеребець-плідник та 173 племінні матки; української рисистої - 11 жеребців-плідників та 79 кобил.

3. Краще потомство орловської рисистої породи отримано від жеребців Уклон (Кабул-Українка), Абатур (Біполяр-Арабіка), Афоризм (Фагот-Арабіка), Фортепіано (Приказ-Феба). Кращі показники жвавості серед коней української рисистої породи належать потомкам жеребців Порядок (Джилл'С Краун-Пасія), Графік (Камін-Горянка) а також французького плідника Montpellier.

4. Практичні прийоми тренінгу, які застосовують до коней рисистих порід на Одеському іподромі, сприяють підвищенню жвавості для представників обох порід, за умови індивідуального розрахунку навантажень залежно від віку, породи та статі.

5. Кількість рекордів іподрому серед коней української рисистої породи за останні 10 років в 1,7 разів більша, ніж серед орловців. Найбільша кількість рекордів орловської рисистої породи належить коням Лозівського, української рисистої - Дібрівського кінного заводу.

ПРОПОЗИЦІЇ

1. З метою збереження генофонду орловської рисистої породи створити пункт з заморожування сперми найбільш цінних плідників, жеребців із зникаючих ліній і тих гілок прогресуючих ліній, в яких немає цінних плідників.
2. Продовження іподромних випробувань жеребців у старшому віці, оскільки саме у віці 5-7 років їм властивий прояв найвищої роботоздатності.
3. У схемах тренінгу для рисистого молодняка дворічного віку застосовувати інтервальний розподіл фізичного навантаження, а саме двогітову роботу із черговою тихих і жвавих алюрів: перший гіт – трот (1600 м), розмашка (800 м), мах (1600 м), трот (400 м); 2 гіт – трот (1600 м), розмашка (1600 м), мах (1600 м) із подальшим активним відпочинком у вигляді руху кроком (800–1600 м).
4. Проведення виводок і чемпіонатів орловських рисаків з матеріальним заохоченням господарств, які виростили кращих коней.
5. Відновлення роботи тоталізатора на іподромах та створення призового фонду випробувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук А. В., Ткаченко Г. М., Ткачова І. В., Кургалюк Н. М., Вартовник М. С., Кулібаба Р. О. Антиоксидантні механізми адаптації коней у процесі фізичного тренінгу: *монографія*; [за ред. І. В. Ткачової, Г. М. Ткаченко]. Київ: Аграрна наука, 2021. 232 с.
2. Алещенко О. О., Россоха В. І. Формування генетичної структури орловської та російської рисистих порід коней в Україні. *Науково-технічний бюлетень ІТ НААН*. Харків, 2012. № 106. С.137-142.
3. Барановський Д. І., Брагінець О. М., Хохлов А. М. Біометрія в програмному середовищі MS Excel: навчальний посібник. Харків: СПД ФО Бровін О.В., 2017. 90 с.
4. Бондарь А. А. Конярство України: віхи історії і сучасність. *Науково-технічний бюлетень ІТ УААН*. № 82. Харків, 2002. С. 131-138.
5. Вербицький П.І., Микитюк Д.М., Білоус О.В., Ткачова І.В., Костенко О.І. Генетичні ресурси коней в Україні. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва УААН*. Харків, 2008. № 98. С.3-11.
6. Волков Д.А., Ткачова І.В. Про що свідчать випробування рисистих коней на іподромах України. *Тваринництво України*. 2009. № 9. С.2-6.
7. Гопка Б. М., Буренко А. В., Шаповал В. М. Жвавість і скороспілість орловських рисаків. *Науковий вісник НАУ*. 2007. Вип. 114. С.45-52.
8. Гопка Б. М., Буренко А. В. (2017). Скороспілість орловських рисаків класу 2.05. *Науковий вісник НУБіП. Серія «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»*. 2017. Вип. 271. С. 60–71.
9. Гопка Б.М., Косенко С.Ю. Роботоздатність коней рисистих порід з різними типами вищої нервової діяльності. *Науковий вісник НУБіП України*. Київ, 2008. Вип. 118. С. 102-108.
10. ДСТУ 8532:2015. Коні. Методи оцінювання типу будови та екстер'єру.[Чинний від 2017-07-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2017. 28 с.

11. Єфименко М. Я., Подоба Б. Є., Стефурак Ю. П., Черняков Н. Є. Генотип деяких порід коней в Україні. *Нові методи селекції і відтворення високопродуктивних порід і типів тварин*: мат. наук.-виробн. конфер. (29-30.05.1996 р.). Київ: Асоціація «Україна», 1996. С.197.
12. Інструкція з бонітування племінних коней. Інструкція з ведення племінного обліку. Положення про централізований племінний облік у конярстві. Ю. Ф. Мельник та ін. Київ: Аристей, 2007. 108 с.
13. Карножицький В.В., Косенко С.Ю., Коновалов О.В. Вплив методів тренінгу на роботоздатність коней рисистих порід. *Аграрний вісник Причорномор'я*. Одеса, 2011. Вип. 58. С. 16–19.
14. Корнієнко О. О. Оцінка стану рисистого кіннозаводства України. *Науково-технічний бюлетень ІТ НААН*. Харків, 2012. № 106. С.54-59.
15. Косенко С.Ю., Романенко О.В. Проблеми та перспективи орловської рисистої породи в Україні. *Аграрний вісник Причорномор'я*. Одеса, 2017. вип. 84. С. 38-43.
16. Кунець В. В. Вітчизняне конярство: досвід століть (1848-2010 рр.): бібліографічний покажчик у 2-х частинах / НААНУ, Ін-т тваринництва; уклад. В. В. Кунець, наук. ред. Є. В. Руденко. Харків, 2011. 274 с.
17. Ларіна Н.О. Оцінка жеребців-плідників орловської рисистої породи за якістю потомства *Науково-технічний бюлетень ІТ НААН*. Харків, 2003. №85. С. 152-157.
18. Лінькова Н. В. Стан російської рисистої породи в кінних заводах України. *Науково-технічний бюлетень ІТ НААН*. Харків, 2001. Вип. 79. С.46-50.
19. Новіков О.О., Ткачова І.В. Російська рисиста порода в Україні. *Годівля коней. Сучасний стан галузі. Проблеми та перспективи*: мат. II всеукр. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ: ДДАУ, 2005. С.52-57.
20. Новіков О. О., Ткачова І. В., Гданська К. В. Лінійна сполучуваність в орловській рисистій породі за класом жвавості та типом будови тіла. *Збірник*

наукових праць Луганського національного аграрного університету. Серія: Сільськогосподарські науки. 2007. Вип. 85. С. 54-59.

21. Платонова Н. П., Гончаренко І. В. Шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняного конярства. *Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького*. 2009. Т.11, № 3 (42), Ч. 2. С. 319-322.

22. Правила випробувань племінних коней рисистих, верхових і ваговозних порід на іподромах України: нормативне видання / за редакцією І .П. Горошко. Київ, 2003. 85 с.

23. Селекційно-генетичний моніторинг у конярстві: монографія / І. В. Ткачова та ін.; ред. І. В. Ткачова. Київ: Аграрна наука, 2018. 238 с.

24. "Тваринництво України": статистичний збірник / за ред. О. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2023. С. 45-48.

25. Ткачова, І. В., Платонова, Н. П., Фролова, Г. О. Якість репродуктивного складу орловської рисистої породи України та його вплив на жвавість потомства. *Тваринництво Степу України*. Дніпро, 2022. Т. 1, № 1. С. 123-129.

26. Ткачова І.В. Порівняльна характеристика коней рисистих порід, методів їх створення, селекції і систем випробувань. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва УААН*. Харків, 2008. № 97. С.308-313

27.Ткачова І.В. Сучасна лінійна структура орловської рисистої породи в Україні. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. Харків, 2009. № 101. С.127-138.

28. Фролова Г. О., Ткачова І. В. (2025). Рівень мінливості ознак коней орловської рисистої породи. *Мат. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 125-річчю від дня народження академіка О. В. Квасницького «Актуальні питання фізіології продуктивності сільськогосподарських тварин»*, (м. Полтава, 24-25 лютого 2025 р.). ПДАУ, 2025. С. 116-118.

29. Фролова Г.О., Ткачова І. В. Динаміка жвавості коней орловської рисистої породи української селекції. *Scientific and practical conference with international participation, dedicated to the 65th anniversary since the founding of*

the Scientific and Practical Institute of Biotechnologies in Animal Husbandry and Veterinary Medicine «Innovations in animal husbandry and safety of animal products - achievements and outlooks» (Maximovca, Moldova, 30 sept. – 01 oct., 2021). 2021. С.548-552.

30. Фролова Г.О., Ткачова І.В. (2025). Призова продуктивність племінних кобил орловської рисистої породи коней української популяції. *Мат. Міжнар. наук.-практ. конф. «Наукові і технологічні виклики тваринництва у ХХІ столітті», присв. 95-річчю від дня народження доктора с.-г. наук, професора, академіка УААН Г. О. Богданова, м. Київ, НУБіП України, 6-7 березня 2025 року*, С. 156-158.

31. Чебан В. (2024). Аналіз робочих якостей коней рисистих порід за результатами випробувань на іподромах України під час воєнного стану. *Аграрний вісник Причорномор'я*. Одеса: 2024. Вип. 113, С. 62-68.

32. Чехічин А. В., Ткачова І. В. Кліматичні особливості кінних заводів та іподромів з розведення та випробування коней рисистих порід. *«Консолідація заради майбутнього: наукові здобутки вчених задля перемоги та післявоєнної відбудови України»*: збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених та спеціалістів (29 серпня 2024 р., м. Полтава, Україна) Полтава, 2024. С. 117-121.

33. Chekhichyn, A., Tkachova I., Liutykh, S. (2024). Factors influencing the speed of trotting horses. *The Scientific and Technical Bulletin of Livestock farming institute of NAAS*, Is. 131: 40-56.

34. Courouc   A., Geffroy O., Barrey E., Auvinet B., Rose R. J. (1999). Comparison of exercise tests in French trotters under training track, racetrack and treadmill conditions. *Equine Vet J Suppl.* Jul;(30):528-32.

35. Gorniak, W., Walkowicz, E., Soroko, M., Korczynski, M. Impact of the individual characteristics of French Trotters on their racing performance. *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences*. 2020, 44, 1, Article 14.